

**NORSKE DOMSTOLERS JURISDIKSJON I
INTERNASJONALE BARNEFORDELINGSSAKER
- med blick mot Danmark og Sverige**



Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 587

Innleveringsfrist: 25.11.2010

Til sammen: 17 779 ord

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Introduksjon	1
1.2	Avhandlingens tema, oppbygning og avgrensning	3
1.3	Rettskilder	4
1.4	Definisjoner	5
1.4.1	Internasjonal privatrett - Jurisdiksjon	5
1.4.2	Domstolars internasjonale kompetanse	6
1.4.3	Barnefordelingssak	7
1.4.4	Foreldreansvar	7
1.4.5	Bosted, bopel og domisil	11
<u>2</u>	<u>DE INTERNASJONALE REGLENE</u>	<u>13</u>
2.1	Den nordiske familierettskonvensjonen (NFK)	13
2.2	EUs regler	16
2.3	Haagkonvensjonen 1996	17
2.4	Haagkonvensjonen 1980	20
2.5	Europarådskonvensjonen	21
2.6	Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK)	21
2.7	FNs Barnekonvensjon	22
2.8	Commission on European Family Law (CEFL)	22
2.9	Forholdet mellom regelsettene	23

3	NORGE	24
3.1	Innledning	24
3.1.1	Forholdet til tvisteloven	25
3.2	Barneloven § 82	26
3.3	Mekling før sak kan reises for norske domstoler	28
3.4	Tidspunktet for jurisdiksjonsvurderingen	29
3.5	Saksøktes bosted, jf. barneloven § 82 første ledd bokstav a	30
3.5.1	Bostedsbegrepet - saksøkte	31
3.6	Barnets bosted, jf. barneloven § 82 første ledd bokstav b	32
3.6.1	Bostedsbegrepet - barnet	33
3.6.2	Bosted versus <i>habitual residence</i>	35
3.7	Jurisdiksjon i endringssak, jf. barneloven § 82 første ledd bokstav c	35
3.8	Jurisdiksjon ved foreløpige avgjørelser, jf. barneloven § 82 annet ledd	38
3.9	Nødjurisdiksjon	39
3.10	Jurisdiksjon i skilsmisssaker	41
3.11	Jurisdiksjon etter dødsfall	42
3.12	Jurisdiksjon på grunnlag av statsborgerskap	42
3.13	Rettsvalg	43
3.14	Litispens	43

<u>4</u>	<u>REGLENE I DE TO ANDRE SKANDINAVISKE LANDENE</u>	<u>45</u>
<u>5</u>	<u>DANMARK</u>	<u>46</u>
5.1	Innledning	46
5.2	Bakgrunnen for den nye lovgivningen	47
5.3	Tidspunktet for jurisdiksjonsvurderingen	48
5.4	Forældreansvarsloven § 46	49
5.5	Retsplejeloven § 448 f	49
5.5.1	Barnets bosted, jf. retsplejeloven § 448 f, stk. 1, nr. 1	51
5.5.2	Uroligheter i barnets hjemland, jf. retsplejeloven § 448 f, stk. 1, nr. 3	53
5.5.3	Opphold, og bosted ikke kjent, jf. retsplejeloven § 448 f, stk. 1, nr. 4	53
5.5.4	Hastebehandling av visse saker, jf. retsplejeloven § 448 f, stk. 1, nr. 5	53
5.5.5	Jurisdiksjonsreglene kan fravikes, jf. retsplejeloven § 448 f, stk. 4	55
5.6	Nødjurisdiksjon	55
5.7	Rettsvalg	55
5.8	Litispens	56
<u>6</u>	<u>SVERIGE</u>	<u>57</u>
6.1	Innledning	57
6.2	Den nye Brussel II-forordningen og dens virkning i Sverige	58
6.2.1	Barnets bosted, jf. forordningens artikkel 8	59
6.2.2	Fortsatt jurisdiksjon etter flytting, jf. forordningens artikkel 9	61
6.2.3	Avtaler om jurisdiksjon, jf. forordningens artikkel 12	62
6.2.4	Jurisdiksjon grunnet barnets opphold, jf. forordningens artikkel 13	63
6.2.5	Øvrige relevante bestemmelser i den nye Brussel II-forordningen	63

6.3	Jurisdiksjon etter lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL)	64
6.4	Jurisdiksjon i barnefordelingssaker hvor foreldrene ikke har vært gift, og hvor den nye Brussel II-forordningen ikke kommer til anvendelse	66
6.4.1	Barnets bosted	66
6.4.2	Foreldreansvarsinnehaverens bosted	67
6.4.3	Nødjurisdiksjon	68
6.5	Rettsvalg	68
6.6	Litispens	69
<u>7</u>	<u>AVSLUTTENDE BEMERKNINGER</u>	<u>72</u>
<u>KILDER</u>		<u>74</u>

1 Innledning

1.1 Introduksjon

Familiebegrepet har endret seg de siste tiårene. Dette har flere årsaker. De senere årene har det skjedd en rekke store endringer i moderne familiemønstre, i teorien viser man til de økte skilsmisseratene som hovedeksempelet på dette.¹ Som illustrasjon vises det til at det i 1960 ble inngått 23 651 ekteskap her i landet, og at det i det samme året ble oppløst 2 379 ekteskap. I 1960 lå skilsmisseraten etter dette på rundt 10% av alle inngåtte ekteskap i Norge. I 2009 hadde de respektive tallene steget til 24 600 inngåtte ekteskap og 10 200 skilsmisser.² I løpet av cirka 50 år har skilsmisseratene altså nærmest firedoblet seg i Norge. Et annet utviklingstrekk er at en stor gruppe foreldre ikke er gift med hverandre.

Et annet sentralt tema å ta i betraktning når man ser på et endret familiebegrep er den økte migrasjonen hele den vestlige verden har vært vitne til de siste tiårene. I den sammenhengen kan det være interessant å trekke frem at det i 1960 ble registrert 13 536 innvandringer og 18 681 utvandringar til og fra Norge.³ I 2009 var disse tallene steget til 65 200 innvandringer og 26 600 utvandringar. Dette er den nest høyeste innvandringen i løpet av et år noensinne i Norges historie og den tredje høyeste utvandringen.⁴

Bakgrunnen for økt flytting over landegrensene er sammensatt.

¹ Danielsen 2004 s. 32.

² Statistisk Årbok for Norge 2009.

³ Statistisk Årbok for Norge 1963.

⁴ Statistisk Sentralbyrå: *Høy innvandring og utvandring i 2009*. 2010.

I teorien har det blant annet blitt pekt på at fremveksten av nye rettsregler har ført til økt mobilitet, EU og EØS-avtalen nevnes som eksempler på hvorfor mennesker stadig flytter mer på seg.⁵ Antall familier som flytter fra et land til et annet øker i takt med resten av migrasjonen, og det blir også mer og mer vanlig at familiemedlemmer har ulike nasjonaliteter. De endrede familiemønstrene gir sammen med den økte migrasjonen over landegrensene opphav til mange nye juridiske problemstillinger.

Rt. 1960 s. 188 omhandlet en sak hvor en amerikansk far tok barnet sitt med seg til Norge, på tross av at barnets amerikanske mor hadde hovedomsorgen. Barnets mor reiste etter far og barn til Norge, og anla sak om å få en midlertidig forføyning vedrørende omsorgen for barnet for norske domstoler. Høyesterett uttalte:

“Forholdet her er så ekstraordinært at det må kunne fastslås, at lovgiveren overhodet ikke har tenkt på hvorledes det fra norske myndigheters side skal forholdes i et slikt tilfelle.”

I dagens samfunn gir denne uttalelsen fra Høyesterett inntrykk av å være utdatert. Det foreligger i dag flere regler i Norge som skal løse spørsmål som reiser seg i forbindelse med barnefordelingssaker når partene har tilknytning til utlandet.

Denne fremveksten av rettsregler som avklarer spørsmål vedrørende internasjonal barnefordeling kan forklares med det økte fokuset på barnets beste de siste tiårene. Kvisberg formulerer dette i sin doktoravhandling om internasjonale barnefordelingssaker ved å si at barnet har gått fra å være sakens objekt til sakens subjekt.⁶ Dette må selvsagt sees i sammenheng med at det juridisk sett fortsatt er foreldrene som er parter i en barnefordelingssak. Sentreringen rundt hva som er barnets beste og barnets rett til å bli hørt i disse sakene viser imidlertid, som Kvisberg påpeker, at utviklingen på området har gått i retning av å endre barnets faktiske stilling i barnefordelingssaker.

⁵ Backer 2007 s. 120.

⁶ Kvisberg 2009 s. 119.

1.2 Avhandlingens tema, oppbygning og avgrensning

Endringer i familiemønstre og økt migrasjon gir, som beskrevet over, opphav til mange nye juridiske problemstillinger.

I de tilfellene hvor en barnefordelingssak har tilknytning til flere land må det avgjøres hvilket lands myndigheter som har jurisdiksjon i saken.

Avhandlingens tema er skandinaviske myndigheters jurisdiksjon i barnefordelingssaker hvor partene har tilknytning til utlandet. Temaet skal fremstilles gjennom en presentasjon av de internasjonale rettsreglene på området, og gjennom en redegjørelse for jurisdiksjonsreglene i Norge. Avslutningsvis vil jeg løfte blikket for å se hvilke regler som regulerer disse spørsmålene i Danmark og Sverige.

Jeg har valgt å avgrense avhandlingen mot reglene i de øvrige nordiske landene, Finland og Island, da avhandlingen må holde seg innenfor visse rammer størrelsesmessig.

Avhandlingen avgrenses også mot reglene som omhandler domstolers internasjonale kompetanse ved barnebortføring. Det avgrenses videre mot regelsettene om domstolers jurisdiksjon i barnefordelingssaker hvor partene ikke har tilknytning til utlandet, og mot anerkjennelse og fullbyrdelse av barnefordelingsavgjørelser i andre land.

Internasjonale barnefordelingssaker er et tema jeg interesserer meg for. Gjennom min tid som saksbehandler hos Juridisk rådgivning for kvinner erfarte jeg at flere klienter tok kontakt med spørsmål rundt internasjonal barnefordeling. Jeg opplevde at dette var et tema som virket forvirrende for mange, og det gjorde at jeg fikk lyst til å lære mer. Jeg ønsket også å sette meg inn i et dagsaktuelt tema, og ettersom rettsområdet er, som det vil komme frem i avhandlingen, i stadig utvikling, falt valget ned på jurisdiksjonsreglene.

I fremstillingen av reglene i Norge og Sverige vil jeg skrive om domstolenes kompetanse, da det er disse som hovedsakelig avgjør barnefordelingssaker. Jeg vil også bruke domstolsbegrepet når jeg skriver om jurisdiksjon generelt. I fremstillingen av Danmarks regler, vil jeg skrive om myndighetenes kompetanse, da dette er mer dekkende for rettstilstanden i Danmark.

I det følgende vil det kort redegjøres for rettskildene som er benyttet i avhandlingen. Videre vil det gis definisjoner av noen sentrale begrep innenfor avhandlingens tematikk.

1.3 Rettskilder

I avhandlingen har jeg benyttet lovtekster og forskrifter fra rettsområdet i de tre skandinaviske landene. Jeg har også anvendt lovforarbeider tilknyttet de aktuelle bestemmelsene. Dette er rettskilder som veier tungt i den tradisjonelle rettskildelæren. Jeg har lagt til grunn at den samme rettskildelæren gjelder i de skandinaviske landene. Jeg har også benyttet relevante konvensjoner i fremstillingen.

Videre har jeg anvendt rettspraksis fra alle de tre landene. Norges Høyesterett behandler sjelden saker om barnefordeling, men det foreligger likevel enkelte dommer som gir svar på noen av spørsmålene som reiser seg i forbindelse med jurisdiksjon. Høyesteretts avgjørelser veier tungt i den tradisjonelle rettskildelæren. Danmarks Høyesteret behandler også sjelden barnefordelingssaker. Rettspraksis fra Danmark er derfor hentet fra landsretterne (lagmannsrettene i det danske rettsystemet). Disse har ikke like stor rettskildemessig vekt som avgjørelser avsagt av den høyeste domstolen i landet, men de illustrerer hvordan rettsanvender bruker reglene i praksis. I Sverige foreligger det rikholdig rettspraksis vedrørende temaet fra Högsta domstolen. Grunnen til at det foreligger utstrakt rettspraksis, og hvorfor mye av denne rettspraksisen ikke har stor rettskildemessig vekt, vil bli behandlet i fremstillingen av Sveriges jurisdiksjonsregler.

Rundskriv fra Norge, *vejledninger* fra Danmark og EU er også benyttet i avhandlingen, og har i utgangspunktet ikke stor rettskildemessig vekt. I tilfeller hvor lovteksten er uklar, og skjønnsmessig formulert, har imidlertid disse kildene bidratt til å klargjøre rettstilstanden.

Jeg har også benyttet meg av juridisk litteratur fra alle de tre landene, med de rettsoppfatningene som fremgår av disse.

1.4 Definisjoner

I det følgende vil jeg definere sentrale begrep innenfor avhandlingens tematikk.

Definisjonene har ingen målsetting om å være uttømmende, men er tatt med for å gi en kort innføring i vesentlige elementer i den videre fremstillingen.

1.4.1 Internasjonal privatrett - Jurisdiksjon

Reglene om hvilket lands rett som skal anvendes i privatrettslige saker med tilknytning til flere land betegnes gjerne med navnet internasjonal privatrett. Dette omtales også som regler om rettsvalg.

Et tema som også faller inn under betegnelsen internasjonale privatrett, er hvilket land som har domsmyndighet i en privatrettslig sak med tilknytning til flere land. Temaet kan også formuleres som spørsmålet om hvilket lands domstoler som har rett til å dømme i en sak. Domsmyndighet kan også uttrykkes som jurisdiksjon, og dette begrepet vil i all hovedsak benyttes videre i avhandlingen.

Et lands domstoler vil i de fleste tilfeller avgjøre rettsspørsmål etter nasjonal rett (*lex fori*).⁷

⁷ Selvig og Hagstrøm på www.snl.no/internasjonal_privatrett 2010.

En av grunnene til at nasjonal lovgivning legges til grunn i internasjonale barnefordelingssaker er at *ordre public*-hensyn⁸ veier tungt på dette rettsområdet.⁹

Den internasjonale privatretten er, som eksemplet over viser, en del av et lands interne rettssystem. Den internasjonale privatretten har mange forskjellige regler som regulerer ulike privatrettslige forhold mellom private parter av ulike nasjonalitet. Dette skiller den fra folkeretten som i all hovedsak bestemmer rettsforholdet mellom stater i ulike sakskompleks.¹⁰

Jurisdiksjonsreglene i internasjonale barnefordelingssaker i Skandinavia er temaet i denne avhandlingen.

1.4.2 Domstolars internasjonale kompetanse

Reglene om domstolars internasjonale kompetanse er, som beskrevet over, en del av den internasjonale privatretten.

Domstolars internasjonale kompetanse omfatter den kompetansen, altså den myndighet, domstolene i land har til å pådømme en sak av internasjonal karakter. En rettstvist har en internasjonal karakter når for eksempel partene har forskjellig nasjonalitet eller ikke har bosted i samme land.

Reglene om domstolars internasjonale kompetanse skal motvirke at det treffes konkurrerende avgjørelser av domstoler i forskjellige land, og på denne måten unngå at det oppstår “konflikt” mellom ulike lands domstoler.

⁸ Utenlandske regler som fremstår som støtende i forhold til nasjonal rett.

⁹ Kvisberg 2009 s. 117.

¹⁰ Selvig og Hagstrøm på www.snl.no/internasjonal_privatrett 2010.

Bestemmelsene som finnes i de nasjonale og internasjonale regelsettene fastsetter kriterier som avgjør hvilket lands domstoler som har kompetanse til å avgjøre en bestemt tvist.¹¹

Spørsmålet om et lands domstol er kompetent til å ta en sak til behandling kalles gjerne, som nevnt i forrige punkt, et spørsmål om jurisdiksjon. Det sentrale i denne sammenhengen er hvilket lands domstol som er det riktige “forumet” til å behandle den aktuelle saken. Det er viktig å ha klare regler rundt jurisdiksjonsspørsmålene, da forvirring rundt dette kan lede til at saker blir forsinket, unødig kostbare eller i verste fall avvist.

1.4.3 Barnefordelingssak

Når par som har et barn sammen skiller lag, oppstår det en rekke spørsmål som må avklares vedrørende barnet. De grunnleggende spørsmålene er hvem av foreldrene barnet skal bo fast hos, hva slags samvær den andre forelderen skal ha samt om begge foreldrene skal ha foreldreansvaret eller om dette ansvaret skal tilfalle den ene forelderen. En sak om hvor barnet skal bo fast, om samværsrett eller om foreldreansvaret kalles gjerne med et samlebegrep en barnefordelingssak.¹² Dette begrepet vil benyttes for å betegne denne type saker i avhandlingen.

1.4.4 Foreldreansvar

Det vil nå kort gjøres rede for hva foreldreansvaret innebærer i Norge, Danmark og Sverige.

Ifølge Danielsen har man i utarbeidelsen av lovregler vedrørende foreldreansvaret i Norge avstått fra å gi en uttømmende definisjon på hva selve innholdet i foreldreansvaret er.

¹¹ Definisjonen er basert på definisjonen på EU-kommisjonens hjemmeside. Se www.ec.europa.eu/civiljustice/glossary/glossary_sv.htm.

¹² Lødrup 2004 s. 382-383.

Dette har man gjort blant annet fordi man kunne risikere å utelate elementer av viktighet i en uttømmende definisjon. Mangel på reelle sanksjonsmuligheter er en annen grunn til at man ikke har ansett det som hensiktsmessig å foreta en uttømmende opplisting av hva foreldreansvaret innebærer.¹³

I Norge skiller barneloven mellom begrepene foreldreansvar, barnets faste bosted og retten til samvær i ulike lovbestemmelser.¹⁴ Foreldreansvaret formuleres gjerne som den rett og plikt foreldre har til å bestemme for barnet i det man kaller viktige og personlige forhold. Økonomiske spørsmål faller inn under vergemålsbestemmelsene, og omfattes ikke av foreldreansvaret etter barneloven. Den som barnet bor fast hos har større rett og plikt til å ta avgjørelser i dagligdagse forhold. Dette vil i det følgende refereres til som bostedskompetanse. Samværsretten gjelder retten til samvær mellom barnet og den av foreldrene som barnet ikke bor fast hos.¹⁵ I Norge er innholdet i foreldreansvaret beskrevet i barneloven § 30 :

§ 30. Innholdet i foreldreansvaret.

Barnet har krav på omsut og omtanke frå dei som har foreldreansvaret. Dei har rett og plikt til å ta avgjerder for barnet i personlege tilhøve innanfor dei grensene som §§ 31 til 33 set. Foreldreansvaret skal utøvast ut frå barnet sine interesser og behov.

Dei som har foreldreansvaret, er skyldige til å gje barnet forsvarleg oppseding og forsyting. Dei skal syte for at barnet får utdanning etter evne og givnad.

Barnet må ikkje bli utsett for vald eller på anna vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare. Dette gjeld òg når valden brukast som ledd i oppsedinga av barnet. Bruk av vald og skremmande eller plagsam framferd eller annan omsynslaus åtferd overfor barnet er forbode.

Om retten til å ta avgjerd for barnet i økonomiske tilhøve gjeld reglane i verjemålslova 22. april 1927 nr. 3.

¹³ Danielsen 2004 s. 59.

¹⁴ Lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barneloven).

¹⁵ NOU 2008: 9 i punkt 2.1.

Danielsen fremholder at de fleste elementene i bestemmelsen bærer preg av å være prinsipperklæringer mer enn å oppstille rettslig bindende ansvar for foreldrene overfor barnet. Han trekker imidlertid frem den bestemmelsesretten foreldrene har som et av elementene som faktisk har rettslig betydning.¹⁶ Lødrup skriver at foreldreansvaret består av en rekke enkeltelementer med utgangspunkt i stikkordene omsorgsplikt og plikt og rett til å ta avgjørelser på vegne av barnet. Denne plikten skal alltid utøves med barnets beste som det overordnede prinsipp, jf. barneloven § 48.¹⁷

I Danmark har man tradisjonelt brukt uttrykket *forældremyndighed* for det som i Norge kalles foreldreansvar. Det har vært diskutert om begrepet *forældremyndighed* bør erstattes med *foreldreansvar* for klarere å få fram ansvarsaspektet. Man har imidlertid konkludert med at blant annet hensynet til en innarbeidet bruk tilsier at man ikke bør foreta noen endring.¹⁸ Ansvarsbegrepet kommer i dag frem av tittelen på en ny lov på rettsområdet som trådte i kraft i 2007. Foreldreansvar etter dansk rett er beskrevet i foreldreansvarsloven § 2.¹⁹ Den lyder som følger:

§ 2. Forældremyndighedens indehaver skal drage omsorg for barnet og kan træffe afgørelse om dets personlige forhold ud fra barnets interesse og behov.

Stk. 2. Barnet har ret til omsorg og tryghed. Det skal behandles med respekt for sin person og må ikke udsættes for legemlig afstraffelse eller anden krænkende behandling.

Stk. 3. Forældre, der har forældremyndigheden, kan anvende barnets indtægter til dets underhold i passende omfang og under hensyntagen til deres og barnets stilling.

I Danmark faller også, i motsetning til Norge, myndighet til å ta avgjørelser om økonomiske spørsmål inn under foreldreansvaret. Rettigheter og plikter for den av foreldrene barnet bor fast hos reguleres i en annen lovbestemmelse på samme måte som i Norge.

¹⁶ Danielsen 2004 s. 62.

¹⁷ Lødrup 2004 s. 381.

¹⁸ NOU 2008: 9 i punkt 3.2.2.

¹⁹ Lov nr. 499 af 6. juni 2007 (Foreldreansvarsloven).

Det vil komme frem i fremstillingen av de svenske reglene at bestemmelsene om internasjonal kompetanse i barnefordelingssaker er spredt. Dette innebærer at også foreldreansvarsbegrepet forekommer flere steder. Det finnes bestemmelser om foreldreansvar i föräldrabalken, og da spesielt i 1, 2 og 11 §§§ i kapittel 6.²⁰

Her gjengis hovedregelen i 11§:

11 § Vårnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårnadshavaren skall därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Lag (1983:47).

Begrepet *vårnad* i Sverige inneholder de juridiske rettigheter og plikter som i Norge og Danmark kalles foreldreansvar og bostedskompetanse. Svensk lov skiller altså ikke mellom de rettigheter som følger av foreldreansvaret, og de rettigheter som følger av å ha barnet boende fast hos seg.

I den nye Brussel II-forordningen, som gjelder direkte i Sverige, benyttes imidlertid begrepet *föräldraansvar*.²¹ I forordningens artikkel 2 blir begrepet definert som:

...alla rättigheter och skyldigheter som en fysisk eller juridisk person har tillerkänts genom en dom, på grund av lag eller genom en överenskommelse med rättslig verkan, med avseende på ett barn eller dess egendom. Föräldraansvar omfattar bland annat vårnad och umgänge.

Med *vårnad* menes de rettigheter og plikter som knytter seg til omsorgen for barnet, spesielt retten til å bestemme hvor barnet skal bo, jf. forordningens artikkel 2.9.

²⁰ Föräldrabalk (1949:381).

²¹ Forordningen omtales nærmere i punkt 2.2 og under fremstillingen av svensk rett.

Med *umgänge* menes blant annet retten til, i en begrenset periode, å ta barnet til et annet sted enn barnets bosted, jr. forordningens artikkel 2.10.

I Sverige er det fremmet forslag om å innføre begrepet *föräldraansvar* i forslag til ny lov om *internationella föräldraansvarsfrågor*. Denne loven har per november 2010 ikke blitt vedtatt.²²

Gjennom den nye Brussel II-forordningen, og dens definisjon av foreldreansvaret, har svensk rett allerede et begrep som er annerledes enn det tradisjonelle *vårdnad*-begrepet. Det har blitt påpekt at det for rettsanvenderen ville vært enklere dersom samtlige bestemmelser som har med rettigheter og plikter overfor et barn å gjøre utgikk fra en felles definisjon.²³

En vesentlig ulikhet mellom landene er at mens man et sted i svensk rett benytter begrepet *vårdnad*, om både foreldreansvar og bostedskompetanse, er dette regulert i forskjellige lovbestemmelser i Norge og Danmark. En annen ulikhet er at det i Sverige forekommer to ulike begrep med noe ulikt innhold, mens det i Norge og Danmark eksisterer et foreldreansvarsbegrep, om enn ikke med et uttømmende innhold.

1.4.5 Bosted, bopel og domisil

Ifølge Kvisberg benyttes begrepene bosted og domisil om hverandre i fremstillinger om barnefordelingssaker, uten at det foreligger noen egentlig realitetsforskjell.²⁴ Domisil defineres gjerne som bopel/bosted, og er avgjørende for en persons rettslige forhold.²⁵ Kvisberg benytter et eksempel fra Høyesterett, inntatt i *Rt. 2005 s. 1345* for å illustrere den vekslende bruken av disse begrepene.

²² Bekreftet i e-post fra Michael Bogdan 31.10.2010.

²³ SOU 2005:111 s. 300-301.

²⁴ Kvisberg 2009 s. 71.

²⁵ www.snl.no/domisil 2010.

Høyesterett benytter i avgjørelsen begrepet “bopel” i et punkt og “domisil” i et annet uten at det foreligger noen forskjell i innholdet.²⁶ I det følgende vil begrepet bosted benyttes da det, ifølge Kvisberg, er det begrepet som oftest benyttes i disse sakene.²⁷

Det foreligger flere sett med internasjonale regler om barnefordeling. I de følgende vil det redegjøres for de mest sentrale internasjonale reglene på rettsområdet.

²⁶ Kvisberg 2009 s. 71.

²⁷ Kvisberg 2009 s. 71.

2 De internasjonale reglene

2.1 Den nordiske familierettskonvensjonen (NFK)²⁸

De nordiske landene har samarbeidet nært på mange områder i privatretten gjennom en årrekke. Dette samarbeidet har gitt seg utslag i flere nordiske konvensjoner innenfor det privatrettslige området.

Den nordiske familierettskonvensjonen (NFK) fra 1931 regulerer ulike elementer rundt ekteskap og forholdet mellom foreldre og barn i saker med parter fra Norge, Danmark, Sverige, Finland og Island. Anerkjennelse og fullbyrdelse av barnefordelingsavgjørelser mellom de nordiske landene reguleres av annen lovgivning.²⁹ Dette faller utenfor avhandlingens tema.

Artikkel 8 i NFK oppstiller jurisdiksjonsregler i barnefordelingssaker av nordisk karakter.

...Også spørsmål om foreldreansvar, hvor barnet skal bo fast og samvær kan avgjøres forutsatt

1. *at barnet er ektefellenes felles barn, og*
2. *at barnet har sin bopel i den stat der kravet om separasjon eller skilsmisse behandles.*

²⁸ Lov 19. juni 1931 nr. 2 til gjennomførelse av konvensjon av 6. februar 1931 mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige inneholdende internasjonal-privatrettslige bestemmelser om ekteskap, adopsjon og vergemål med sluttprotokoll.

²⁹ Lov 10. juni 1977 nr. 71 om anerkjennelse og fullbyrding av nordiske dommer på privatrettens område.

Dersom barnet ikke har sin bopel i den stat der kravet om separasjon eller skilsmisse behandles, kan spørsmål om foreldreansvar, hvor barnet skal bo fast og samvær bare behandles der om

1. *barnet har sin bopel i en kontraherende stat,*
2. *barnet er ektefellenes felles barn og i det minste en av ektefellene har foreldreansvar for barnet,*
3. *ektefellene har godtatt at spørsmålet behandles i den stat der kravet om separasjon eller skilsmisse tas opp, og*
4. *det er til barnets beste at spørsmålet behandles i denne stat.*

I saker om foreldreansvar, hvor barnet skal bo fast og samvær, skal kompetansen i første og annet ledd utøves i samsvar med Haagkonvensjonen av 25. oktober 1980 om de sivile aspektene ved internasjonal barnebortføring...

Konvensjonen gjelder kun i saker der partene er nordiske statsborgere og har bosted i et av de nordiske land, jf. konvensjonens artikkel 7. Videre må foreldrene være gift, og barnefordelingen må skje i forbindelse med separasjons- eller skilsmissesaken for at konvensjonen skal få anvendelse.

Konvensjonen gjelder ikke i de tilfellene hvor partene ikke er gift. Det er heller ikke mulig å anlegge selvstendig sak vedrørende barnefordeling med bakgrunn i konvensjonen. Dette er i praksis vesentlige begrensninger, og fører til at konvensjonen har et snevrere virkeområde enn noen av de andre internasjonale regelsettene på rettsområdet.

Artikkel 9 i konvensjonen bestemmer at det landet som har jurisdiksjon i barnefordelingssaken skal anvende landets interne regler. Rettsvalget i konvensjonen skjer altså etter *lex fori*-prinsippet.

Artikkel 8 a i Den nordiske familierettskonvensjon oppstiller en regel om litispendens. Litispendens i juridisk forstand betyr at dersom det blir anlagt en ny sak om den samme tvistegenstanden mellom de samme partene, skal den nye saken avvises.³⁰

Den nordiske familierettskonvensjonens litispendensregel går ut på at dersom spørsmål etter hovedregelen i artikkel 8:

...fremsettes for kompetente myndigheter i ulike kontraherende stater, mellom de samme parter, skal den myndighet der krav ble fremmet sist, etter eget tiltak avvise kravet til fordel for den myndighet der kravet ble fremsatt først.

I et tilfelle hvor det fremmes barnefordelingssak i forbindelse med skilsmisse i to nordiske land samtidig, vil altså den saken som blir reist sist bli avvist på tross av at domstolen i det aktuelle landet i utgangspunktet vil være kompetent til å pådømme saken.

På grunn av den brede internasjonaliseringen på det familierettslige området, ikke minst gjennom EU, er engasjementet i det nordiske lovsamarbeid redusert de siste årene.³¹ Senere i avhandlingen vil det imidlertid trekkes frem at det fortsatt foregår samarbeid om familierett mellom de nordiske landene.

³⁰ www.sn1.no/litispendens 2010.

³¹ Falkanger på www.sn1.no/nordisk_lovsamarbeid 2010.

2.2 EUs regler

EU vedtok i 2000 en forordning om kompetanse, anerkjennelse og fullbyrdelse av rettsavgjørelser i skilsmisssaker og i saker vedrørende foreldreansvar i relasjon til ektefellenes felles barn (Brussel II-forordningen).³² Denne er nå avløst av den såkalt nye Brussel II-forordningen.³³

Den nye Brussel II-forordningen fastlegger ensartede kompetanseregler i barnefordelingssaker. Den gir blant annet svar på hvilket lands domstoler som er kompetente til å treffe avgjørelser om foreldreansvar. Den nye Brussel II-forordningens hovedformål er å sikre at rettsavgjørelser om barnefordeling gjennom enkle og ensartede instrumenter kan anerkjennes og fullbyrdes i de andre EU-landene.

Den første Brussel II-forordningen fikk ikke anvendelse hvis foreldrene ikke var gift, eller hvis rettsavgjørelsen vedrørende barnet var avsagt etter at skilsmisssaken var avsluttet. Den nye forordningen er utvidet til å omfatte alle barn, uansett om de er født innenfor ekteskap eller ikke. Den nye Brussel II-forordningen skal sikre at et barn opprettholder kontakten med begge foreldrene sine etter et samlivsbrudd, også i de tilfellene hvor foreldrene bor i forskjellige EU-land. Rettsgrunnlaget for begge Brussel II-forordningene springer ut fra EF-traktatens bestemmelser om fellesskapets samarbeid vedrørende rettslige og indre anliggender. Danmark har reservert seg fra å delta i EUs avgjørelser om rettslige og indre anliggender, derfor kommer ikke forordningen til anvendelse i Danmark.³⁴

³² Council Regulation (EC) No 1347/2000 of 29 May 2000 on the jurisdiction, recognition and enforcement of judgements in matrimonial matters and in matters of parental responsibility for joint children.

³³ Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000.

³⁴ Betænkning nr. 1467/2005 i punkt 3.1.2.

Artikkel 59 nr. 2 (a) i forordningen sikrer at Den nordiske familierettskonvensjonen fortsatt kommer til anvendelse mellom de nordiske landene på konvensjonens område. Resultatet uten en slik bestemmelse ville blitt at Sverige måtte benytte seg av reglene i den nye Brussel II-forordningen for å fastlegge jurisdiksjon i forhold til de andre nordiske landene, mens spørsmålene i Danmark og Norge fortsatt ville reguleres gjennom Den nordiske familierettskonvensjonen.

Forordningen har vært kritisert for å være unødvendig fordi det allerede foreligger mange internasjonale konvensjoner på rettsområdet. Den nye Brussel II-forordningen regulerer i tillegg mange av de samme områdene som Haagkonvensjonen 1996. Forordningen har imidlertid flere nye bestemmelser som skal virke til barnet beste, blant annet ved å skjerpe kravet til rask saksbehandling i barnefordelingssaker.

Forordningen behandles mer utførlig under redegjørelsen av de svenske reglene.

2.3 Haagkonvensjonen 1996³⁵

Haagkonferansen for internasjonal privatrett er en internasjonal organisasjon som arbeider for harmonisering av internasjonal privat- og prosessrett. Norge, Danmark og Sverige er med på dette samarbeidet.

Denne konvensjonen ble vedtatt av Haagkonferansen for internasjonal privatrett i 1996. Bakgrunnen for konvensjonen var at man hadde et ønske om å revidere Haagkonvensjonen fra 1961 som omhandlet kompetanse og lovvalg med hensyn til beskyttelse av mindreårige. Haagkonvensjonen 1961 ble ikke ansett for å være vellykket. Dette hadde flere årsaker, men hovedproblemet med konvensjonen var at den inneholdt kompetansebestemmelser som gjorde at det kunne oppstå konkurrerende avgjørelser i barnefordelingssaker.

³⁵ Haagkonvensjonen 19. oktober 1996 om jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse, fullbyrding og samarbeid når det gjelder foreldreansvar og tiltak for beskyttelse av barn.

Dette hadde primært bakgrunn i at jurisdiksjon kunne bestemmes ut i fra både barnets bosted og statsborgerskap.

Haagkonferansen hadde i tillegg allerede vedtatt flere konvensjoner som tok sikte på å bedre barns beskyttelse i internasjonale forhold. Haagkonvensjonen 1980 er hovedeksempelet på dette. Hensynet til barnets beste i saker som omhandler barn ble en stadig sterkere faktor i utformingen av rettsregler på området. Barnekonvensjonens ikrafttreden, og dens store utbredelse, spilte nok også en rolle i forbindelse med utformingen av Haagkonvensjonen 1996.

Haagkonvensjonen 1996 favner vidt. Den skal supplere de andre konvensjonene på rettsområdet. Selve formålet med konvensjonen er å unngå konkurrerende avgjørelser mellom konvensjonsstatene, og med dette øke beskyttelsen av barnet i forhold til dets person og formue. Den grunnleggende idéen bak konvensjonen er at man ønsket å bestemme domstolenes internasjonale kompetanse på objektivt grunnlag.³⁶ Hovedregelen om jurisdiksjon står i konvensjonens artikkel 5:

Article 5

- (1) The judicial or administrative authorities of the Contracting State of the habitual residence of the child have jurisdiction to take measures directed to the protection of the child's person or property.*
- (2) Subject to Article 7, in case of a change of the child's habitual residence to another Contracting State, the authorities of the State of the new habitual residence have jurisdiction.*

Dette objektive grunnlaget er som utgangspunkt barnets bosted, det som i den engelske konvensjonsteksten kalles *habitual residence*. Dette skal legges til grunn i vurderingen av jurisdiksjonsspørsmålet.

³⁶ Betænkning nr. 1467/2005 i punkt 3.1.4.

Begrepet er ikke nærmere definert i konvensjonen, men et uttrykk som ble brukt under forhandlingene, er at det er “*the center of the child’s life*” som skal benyttes som utgangspunkt i fastsettelsen av begrepet.³⁷ Hovedregelen om rettsvalg står i artikkel 15. Den går ut på at dersom landet har jurisdiksjon skal landet skal bruke sin interne rett.

I Norge finnes det uttalelser vedrørende en eventuell norsk ratifisering av konvensjonen i NOU 2004: 16 :

*“...EU-landene som har vedtatt å ratifisere konvensjonen... En slik ratifikasjon vil sannsynligvis skje i løpet av 2005. Utvalget anbefaler derfor at norske myndigheter arbeider videre med sikte på ratifikasjon av konvensjonen.”*³⁸

Dette har per november 2010 enda ikke skjedd. Danmark har utarbeidet nye lovregler på rettsområdet, som skal være i overensstemmelse med konvensjonen, men har fortsatt ikke ratifisert selve konvensjonen. En ytterligere redegjørelse for hva disse danske reglene går ut på følger i punkt 5.

I en svensk offentlig utredning (SOU 2005:111) fra 2005 ble det foreslått at Sverige skulle ratifisere Haagkonvensjonen 1996 så snart EU bemyndiget medlemsstatene til å gjøre det. En slik bemyndigelse ble gitt 5. juni 2008, men konvensjonen er fortsatt ikke ratifisert av Sverige.³⁹

I 2005 ble det arrangert et nordisk seminar i Uppsala hvor Norge, Danmark, Sverige og Finland deltok. Temaet for seminaret var landenes arbeid med å gjennomføre Haagkonvensjonen 1996.

³⁷ NOU 2004: 16 i punkt 4.2.2.2.

³⁸ NOU 2004: 16 i punkt 4.2.3.

³⁹ Council Decision 2008/431/EC of 5 June 2008.

På seminaret var det enighet om at de nordiske land burde jobbe med å få størst mulig grad av rettslikhet når det gjaldt å gjennomføre konvensjonen.⁴⁰ Interessant nok har som sagt Norge, Danmark og Sverige fortsatt ikke ratifisert konvensjonen.

2.4 Haagkonvensjonen 1980⁴¹

Haagkonvensjonen 1980 er den viktigste konvensjonen som har blitt utarbeidet av Haagkonferansen for internasjonal privatrett per i dag. Konvensjonen har et stort antall kontraherende stater, og det foreligger et betydelig antall rettsavgjørelser som har lagt konvensjonens regler til grunn.⁴²

Konvensjonen er en del av norsk, dansk og svensk rett.⁴³

Hovedregelen er at et barn som er ulovlig bortført eller tilbakeholdt, i strid med rett til foreldreansvar som faktisk blir utøvd, straks skal tilbakeføres til bostedslandet. Denne hovedregelen har fått gjennomslag som overordnet prinsipp og har vist seg å fungere i praksis. Fokuset på rask tilbakeføring har utviklet seg til å bli selve utgangspunktet i internasjonale barnebortføringssaker.⁴⁴ Resultatet er at en sak vedrørende foreldreansvar og daglig omsorg skal avgjøres i det landet barnet var bosatt i før det ble bortført, eller før det ble tilbakeholdt fra et annet land. Oppfatningen er at det er der barnet har sterkest tilknytning. Konvensjonen nevnes her for helhetens skyld.

⁴⁰ Betænkning nr. 1467/2005 i punkt 6.1.

⁴¹ Konvensjon av 25. oktober 1980 om de sivile sider ved internasjonal barnebortføring.

⁴² Kvisberg 2009 s. 34.

⁴³ Lov 8. juli 1988 nr. 72 om anerkjennelse og fullbyrding av utenlandske avgjørelser om foreldreansvar m.v. og om tilbakelevering av barn (barnebortføringsloven), Lov nr. 793 af 27. november 1990 om international fuldbyrdelse af forældremyndighedsavgjørelser m.v. (internationale børnebortførelser) og Lag (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn.

⁴⁴ Kvisberg 2009 s. 34.

2.5 Europarådskonvensjonen⁴⁵

Innenfor rammen av samarbeidet i Europarådet har det blitt inngått flere konvensjoner som har med barnerett å gjøre. En av disse, Europarådskonvensjonen, har ifølge regjeringens hjemmesider om barnebortføring som formål å sikre at avgjørelser om blant annet foreldreansvar, som er truffet i et konvensjonsland, anerkjennes og fullbyrdes i de andre konvensjonslandene.⁴⁶

Europarådskonvensjonen er også en del av norsk, dansk og svensk rett.⁴⁷

Mellom medlemslandene i EU har denne konvensjonen blitt erstattet med den nye Brussel II-forordningen. Dette har ført til en stor begrensning av konvensjonens virkeområde.

Konvensjonen regulerer ikke jurisdiksjon, så når konvensjonen nevnes her er det for oversiktens skyld.

2.6 Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK)

EMK ble inkorporert i menneskerettsloven i Norge i 1999, og fikk med dette en særstilling i norsk rett.⁴⁸ Menneskerettsloven har forrang i forhold til øvrig intern lovgivning, men har fortsatt rang under grunnloven. I Danmark ble konvensjonen inkorporert i dansk rett i 1992, men den har ikke en overordnet status slik som i Norge og Sverige. I svensk rett gir § 23 i Regeringsformen konvensjonen en særstilling.⁴⁹ Svenske lover eller forskrifter kan ikke opprettholdes dersom de viser seg å være i strid med konvensjonens bestemmelser.

⁴⁵ Europeisk konvensjon av 20. mai 1980 om anerkjennelse og fullbyrding av avgjørelser om foreldreansvar og om gjenopprettelse av foreldreansvar.

⁴⁶ www.barnebortføring.no om Europarådskonvensjonen 2010.

⁴⁷ Se note 43.

⁴⁸ Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).

⁴⁹ Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform. Regeringsformen er en av Sveriges fire grunnlover og handler om hvordan Sverige skal styres.

Konvensjonen er underordnet grunnloven, men står, som i Norge, på trinnet over vanlig lovgivning. Den sentrale bestemmelsen innenfor avhandlingens tema er artikkel 8 som omhandler retten til respekt for privatliv og familieliv.

EMK har i motsetning til de fleste andre internasjonale konvensjoner et organ, Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg, som er gitt myndighet til å treffe avgjørelser med bindende virkning for medlemsstatene. Konvensjonen nevnes for å bidra til et fullstendig bilde av rettsområdet.

2.7 FNs Barnekonvensjon

FNs Barnekonvensjon er inkorporert i menneskerettsloven i Norge, og har den samme trinnhøyden som EMK over vanlig lovgivning. I Danmark er barnekonvensjonen ratifisert, men ikke inkorporert i dansk intern lovgivning. Det samme gjelder i Sverige.

Dette innebærer at barnekonvensjonen har samme stilling som andre internasjonale konvensjoner i dansk og svensk rett, og ikke en særstilling slik den har i norsk rett.

Artikkel 3 bestemmer at barnets beste skal legges til grunn i saker som omhandler barn.

Fokuset på barnets beste gjennomsyrrer alle de nyere reglene på rettsområdet.

Svakheten til barnekonvensjonen er at det ikke finnes noe overnasjonalt organ som kan avgjøre spørsmål med bindende virkning mellom statene som har tiltrådt denne.

2.8 Commission on European Family Law (CEFL)

CEFL er en privat organisasjon som arbeider for harmonisering av familieretten i Europa.

Kommisjonen avgir ingen bindende uttalelser, og har ingen formell rettskildemessig betydning. Av relevans for avhandlingens tema kan det nevnes at det i 2007 ble publisert en samlet oversikt over alle medlemslandenes regler rundt foreldreansvar i utvidet betydning. Bidraget fra Norge ble forfattet av Peter Lødrup og Tone Sverdrup.

2.9 Forholdet mellom regelsettene

Redegjørelsen for de internasjonale reglene på barnefordelingsområdet viser at reglene er mange, og at de i noen tilfeller overlapper hverandre. I det følgende vil det kort redegjøres for regelsettenes forhold til hverandre.

Forarbeidene til barneloven forutsatte at bestemmelsene i Den nordiske familierettskonvensjonen for sitt område ville gå foran den norske regelen om jurisdiksjon i barnefordelingssaker etter prinsippet om at spesiell lov har forrang.⁵⁰ Den nordiske familierettskonvensjonen går etter dette foran reglene i barneloven.⁵¹ Denne konvensjonen går også foran intern rett i Danmark. I forhold til Sverige bestemmer den nye Brussel II-forordningen at den nordiske familiekonvensjonen har forrang foran forordningen mellom de nordiske landene, jf. forordningens artikkel 59.

Den nordiske familierettskonvensjonen skal videre utøves i samsvar med Haagkonvensjonen 1980, jf. konvensjonens artikkel 8 tredje ledd.

Mellom de nordiske land går Den nordiske familierettskonvensjonen foran Europarådskonvensjonen, jf. barnebortføringslovene i Norge, Danmark og Sverige.⁵²

Den nye Brussel II-forordningen går foran Haagkonvensjonen 1996 når barnet i saken har bosted i en EU-stat eller når saken gjelder en avgjørelse som er avsagt i en EU-stat, jf. den nye Brussel II-forordningen artikkel 61.

⁵⁰ NOU 1977: 35 s.145.

⁵¹ Synspunktet opprettholdes i HR-1998-603-K (publisert på Lovdata).

⁵² Se note 43.

3 Norge

3.1 Innledning

I Norge er det barneloven som i all hovedsak regulerer de ulike rettslige aspektene i forholdet mellom foreldre og barn. Det er denne loven som oppstiller reglene vedrørende jurisdiksjonsspørsmål i barnefordelingssaker for norske domstoler etter norsk rett. Som nevnt i punkt 2.1 er det Den nordiske familierettskonvensjon som bestemmer jurisdiksjonen i noen tilfeller i barnefordelingssaker mellom nordiske borgere.

Utgangspunktet i norsk rett er at foreldrene til et barn har fri avtalerett i forhold til foreldreansvar, samvær og hvor barnet skal bo fast. Dette innebærer at foreldrene kan lage avtaler om barnefordeling etter hva som passer best for den aktuelle familien.

Det er i de tilfellene hvor foreldrene ikke kommer til enighet at spørsmål om jurisdiksjon aktualiseres. Ved uenighet vedrørende barnefordeling må man etter norsk rett henvende seg til domstolene.

I Norge avgjøres domstolenes jurisdiksjon i barnefordelingssaker ved hjelp av to ulike bestemmelser som kommer til anvendelse avhengig av om saken har en nasjonal eller internasjonal karakter. Barneloven § 57 bestemmer at barnefordelingssaker mellom norske parter bosatt i Norge skal reises for den domstolen hvor barnet har alminnelig verneting, altså hvor barnet har sitt bosted, jf. tvisteloven § 4-4.⁵³ Bestemmelsen nevnes her for oversiktens skyld.

⁵³ Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).

I barnefordelingssaker hvor en eller begge foreldrene har tilknytning til utlandet, er det etter norsk rett barneloven § 82 som bestemmer i hvilken utstrekning det er anledning til å bringe saken inn for norske domstoler. Bestemmelsen står i barnelovens kapittel 9, som har overskriften “*Om bruken av barnelova når nokon av partane har tilknytning til utlandet.*” Hva det vil si at en sak har internasjonal karakter ble nevnt innledningsvis, det nevnes her kort eksempelvis at partene i en sak har forskjellig nasjonalitet eller ikke har bosted i samme land.

Kvisberg betegner barnets bosted som det moderne, barnesentrerte jurisdiksjonsgrunnlaget for barnefordelingssaker.⁵⁴ I Norge har man imidlertid også andre jurisdiksjonsgrunnlag. Utgangspunktet i det følgende tas i den nevnte barneloven § 82 som kom til ved barnelovens ikrafttredelse. Bestemmelsen oppstiller fire alternative jurisdiksjonsgrunnlag. Det er i tillegg antatt at det foreligger et femte jurisdiksjonsgrunnlag med bakgrunn i en nødkompetanse. Andre jurisdiksjonsgrunnlag utenfor barneloven som skilsmissejurisdiksjon, jurisdiksjon i forbindelse med dødsfall og jurisdiksjon på bakgrunn av statsborgerskap vil kort behandles avslutningsvis i fremstillingen av reglene som gjelder i Norge.

3.1.1 Forholdet til tvisteloven

Tvisteloven regulerer rettergangsmåten i sivile saker. Tvisteloven oppstiller et overordnet vilkår om at saker av internasjonal karakter skal ha tilstrekkelig tilknytning til Norge for å kunne behandles av domstolene her, jf. tvisteloven § 4-3. I forarbeidene til tvisteloven § 4-3 uttaler tvistelovsutvalget at bestemmelsen skal være en generell bestemmelse om norske domstolars internasjonale kompetanse, og at den neppe sier mer enn det som følger av gjeldende rett.⁵⁵ Bestemmelsen er ment som en klargjøring av rettstilstanden.

⁵⁴ Kvisberg 2009 s. 119.

⁵⁵ NOU 2001: 32 s. 692.

I kommentarutgaven til tvisteloven påpekes det at § 4-3 ikke er uttømmende, og at spesiallovgivningen kan sette andre vilkår enn det som umiddelbart følger av bestemmelsen.⁵⁶ Barneloven § 82 vil således kunne komme til anvendelse på tross av at saken på generelt grunnlag ikke synes å ha tilstrekkelig tilknytning til Norge.

3.2 Barneloven § 82

En barnefordelingssak av internasjonal karakter kan reises i Norge dersom et av jurisdiksjonsgrunnlagene i barneloven § 82 foreligger. Paragrafen ble flyttet fra § 64 til § 82 i en endringslov som trådte i kraft i 2004.⁵⁷ Bestemmelsen har følgende ordlyd:

§ 82. Når sak om foreldreansvar eller samværsrett kan handsamast av norsk doms- eller styresmakt.

Sak om foreldreansvar, om kven barnet skal bu saman med eller om samværsrett kan reisast for norsk domstol eller handsamast av fylkesmannen

- a) dersom den kravet rettar seg mot er busett i Noreg*
- b) dersom barnet er busett i Noreg, eller*
- c) dersom spørsmål om foreldreansvar eller samværsrett tidlegare er avgjort i Noreg, med mindre det er høve til å få spørsmålet avgjort i utlandet og avgjerdsorganet meiner at saka bør avgjerast der.*

Sak om førebels avgjerd kan handsamast av norsk domstol i alle tilfelle der barnet eller saksøkte har opphald i Noreg.

Frem til 2004 var det adgang til å få tvister vedrørende barnefordeling avgjort ved fylkesmannsbehandling. Behandling av barnefordelingssaker hos fylkemannen forutsatte at foreldrene til barnet var enige om at dette var riktig fremgangsmåte.⁵⁸

⁵⁶ Schei 2007 s. 184.

⁵⁷ I Lov av 20. juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20. juni 2003 nr. 728).

⁵⁸ Skjørten 2005 s. 18.

Enighet er ikke en forutsetning for domstolsbehandling. Dette tosporede systemet opphørte ved ikrafttreddelsen av den nevnte endringsloven i 2004.⁵⁹ Fylkesmannen har fortsatt en viss kompetanse i disse sakene, men denne kompetansen er i dag redusert til myndighet til å treffe avgjørelser om reisekostnader ved samvær, jf. barneloven § 44, myndighet til å avgjøre krav på opplysninger fra barnehage og skole, jf. barneloven § 47 samt myndighet til å treffe vedtak om tvangskraft av avtaler, jf. barneloven § 55. Backer hevder i den nye kommentarutgaven til barneloven at § 82 nok får betydning i saker om reisekostnader ved samvær og i forbindelse med myndighet til å treffe vedtak om tvangskraft av avtaler. Han bemerker at § 82 imidlertid ikke kan få anvendelse i saker hvor det skal avgjøres om noen har krav på opplysninger fra barnehage og skole. Han begrunner ikke dette synet, men det antas at han mener at det er vanskelig å gjennomføre dette i praksis i saker av internasjonal karakter. Backer bemerker at ordlyden i bestemmelsens første ledd kan gi et misvisende inntrykk når det gjelder fylkemannens kompetanse. Grunnen til dette er at bestemmelsens ordlyd ikke ble endret i 2004 sammen med de andre endringene i barneloven.⁶⁰

Etter endringsloven fra 2004 er det uansett tydelig at fylkesmennene har fått en mer begrenset rolle i denne typen saker, og at man har ansett domstolene som best skikket til å foreta den helhetsvurderingen som ofte må til i saker om barnefordeling. Det store flertallet av avgjørelser vedrørende barnefordeling tas i dag av domstolene.

Barneloven § 82 oppstiller fire jurisdiksjonsgrunnlag for norske domstoler. Det er som sagt antatt at det i tillegg finnes en ulovfestet nødkompetanse for norske domstoler til å behandle barnefordelingssaker med tilknytning til utlandet i noen tilfeller.

Bestemmelsens vilkår er alternative, ikke kumulative, jurisdiksjonsgrunnlag. Dette kommer frem av bestemmelsens ordlyd. Det er også bekreftet i rettspraksis, jf. *Rt. 2005 s. 1345* og *Rt. 2008 s. 1150*.

⁵⁹ Se note 57.

⁶⁰ Backer 2008 s. 758.

3.3 Mekling før sak kan reises for norske domstoler

Det følger av barneloven § 56 at det å fremlegge gyldig meklingsattest er et vilkår for å kunne reise sak om foreldreansvar, fast bosted og samvær etter barneloven.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har gitt nærmere bestemmelser om meklingen i forskrift.⁶¹ Til forskriften følger et rundskriv hvor ulike typetilfeller er listet opp.⁶²

Hovedregelen etter barneloven § 51 er at begge foreldrene har møteplikt til meklingen. Meklingsforskriften § 7 andre ledd gjør visse unntak fra dette. Et av disse unntakene gjør seg gjeldende når en av foreldrene er bosatt i utlandet. Dersom parten som ikke har begjært mekling er bosatt i utlandet, kreves ikke mekling for denne forelderens.

I de tilfellene hvor begge foreldrene eller den som begjærer mekling bor i utlandet, kan Barne-, ungdoms- og familieetaten i særlige tilfeller gi unntak fra møteplikten.

Hovedregelen er etter dette at gyldig meklingsattest må foreligge i barnefordelingssaker av internasjonal karakter før norske domstoler kan ta saken til behandling, men at det finnes noen unntak fra dette. Meklingsreglene behandles ikke ytterligere da de faller utenfor avhandlingens tema.

⁶¹ Forskrift 18. desember 2006 nr. 1478 om mekling etter ekteskapsloven og barneloven (meklingsforskriften).

⁶² Q-02/2008.

3.4 Tidspunktet for jurisdiksjonsvurderingen

Den generelle regel for bedømmelsen av domsmyndigheten i norsk rett er tidspunktet for saksanlegget. Dette følger av domstoloven § 34.⁶³ Den samme regelen finner man for nasjonale barnefordelingssaker i barneloven § 57. Tidspunktet for vurderingen av jurisdiksjon i internasjonale barnefordelingssaker er ikke regulert i barneloven. Kvisberg bemerker at tidspunktet bør være det samme som følger av domstoloven og barneloven, nemlig det tidspunktet saken bringes inn for domstolen.⁶⁴

Sandberg anfører også at utgangspunktet for jurisdiksjonsvurderingen i disse sakene bør være når saken blir reist.⁶⁵ Sandberg omtaler imidlertid et unntak fra dette i *Rt. 1993 s. 1082*. Barnet i denne avgjørelsen fra Høyesterett kunne ikke ansees å ha bosted i Norge på det tidspunktet saken ble reist. Det gikk nesten to år fra mors stevning til fars tilsvarende. Høyesterett la til grunn at barnets aktuelle bosted når saken skulle realitetsbehandles, altså Norge, ble avgjørende for jurisdiksjonsvurderingen, og norske domstoler ble ansett som kompetente.⁶⁶

På bakgrunn av den generelle regelen i intern rett i Norge, taler gode grunner for at det er tidspunktet når saken blir reist som er avgjørende for jurisdiksjonsvurderingen også i saker hvor partene har tilknytning til utlandet.

Dersom en domstol finner at den ikke er stedlig kompetent på dette tidspunktet, skal barnefordelingssaker av nasjonal karakter overføres (“henvises”) til rett domstol og ikke avvises, jf. tvisteloven § 4-7 første ledd.⁶⁷ I disse tilfellene kommer reglene om overføring av saker i domstoloven § 38 til anvendelse.

⁶³ Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstoloven).

⁶⁴ Kvisberg 2009 s. 169.

⁶⁵ Sandberg i note 288 til barneloven § 82 på www.rechtsdata.no 2010.

⁶⁶ Sandberg i note 288 til barneloven § 82 på www.rechtsdata.no 2010.

⁶⁷ Bøhn i note 117 til domstoloven § 38 på www.rechtsdata.no 2010.

Tvisteloven § 4-7 tredje ledd bestemmer at i de tilfellene hvor ingen norske domstoler har stedlig domsmyndighet, skal saken avvises.

I interne og internasjonale barnefordelingssaker det altså en forskjell mellom resultatet av at en norsk domstol ikke anser seg som stedlig kompetent. I nasjonale saker er resultatet overføring, mens i internasjonale saker er resultatet avvisning.

Det hevdes imidlertid i juridisk teori at det kun er i de tilfellene hvor norske domstoler ikke har myndighet til å behandle saken overhodet, fordi saken hører til en utenlandsk domstol, at saken skal avvises.⁶⁸

De fem jurisdiksjonsgrunnlagene behandles suksessivt i det følgende.

3.5 Saksøktes bosted, jf. barneloven § 82 første ledd bokstav a

Bakgrunnen for at barneloven inneholder en regel hvor saksøkte plikter å ta imot stevning der han/hun har verneting er ikke helt klar. I forarbeidene grunngis ikke jurisdiksjonsgrunnlaget nærmere.⁶⁹ I kommentarutgaven til barneloven fra 1982 gir Backer uttrykk for at slike saker muligens kan avvises i tilfeller hvor det ville gi meget urimelige resultater. Han refererer i denne sammenhengen til begrepet *forum non conveniens*.⁷⁰ Spørsmålet ansees imidlertid klargjort gjennom uttalelser i *Rt. 1983 s. 251*. Sakens bakgrunn var at en far hadde tatt barna med til Pakistan uten morens samtykke. Barna bodde hos hans familie der, mens han pendlet mellom Norge og Pakistan. Moren reiste barnefordelingssak i Norge. Norske domstoler ble ansett som kompetente da barnefaren måtte ansees å ha bosted i Norge da stevningen ble tatt ut.

⁶⁸ Torp i note 164 til tvisteloven § 4-7 på www.rechtsdata.no 2010.

⁶⁹ NOU 1977: 35 s. 105 og s. 145.

⁷⁰ Begrepet innebærer at i de tilfeller en domstol finner at en sak vil få en mer tilfredsstillende behandling ved en annen domstol, avviser domstolen saken.

Høyesterett uttalte:

“Man peker også på at det etter § 64 i den nye barnelov av 8.april 1981, som trer i kraft 1.januar 1982, synes det tilstrekkelig for norske domstolars kompetanse at saksøkte har bopel i Norge, selv om barnet har bopel i utlandet, jf. § 64 første ledd bokstav a.”

I dag kritiseres jurisdiksjonsgrunnlaget i juridisk teori.⁷¹ Med tanke på det økte fokuset på barnets bosted som det moderne jurisdiksjonsgrunnlaget i disse sakene, virker det underlig at dette grunnlaget fortsatt opprettholdes i Norge. I den nye Brussel II-forordningen finnes ikke dette jurisdiksjonsgrunnlaget. Det gjør det heller ikke i Haagkonvensjonen 1996.

3.5.1 Bostedsbegrepet - saksøkte

Twisteloven § 4-4 oppstiller som nevnt i innledningen regelen om at en sak skal anlegges der saksøkte har alminnelig vernetting. Twisteloven § 4-4 var ment å være en videreføring av vernetingsreglene i den gamle tvistemålsloven, som var gjeldende prosesslov i sivile saker da barneloven trådte i kraft i 1982. I den gamle tvistemålsloven var en persons ”hjemting” det stedet hvor man var forpliktet til å motta søksmål. En persons alminnelige vernetting forstås som rettskretsen hvor saksøkte har bosted.

Det er i norsk rettspraksis og juridisk teori antatt at det foreligger et objektivt og et subjektivt vilkår i vurderingen av hva som er en persons bosted. Det objektive vilkåret er om den saksøkte har faktisk opphold i Norge. Det subjektive vilkåret er at han eller hun har til hensikt å innlede et relativt varig opphold her i landet.⁷²

Det objektive kravet er ofte enkelt å konstatere. Det reiser seg sjelden tvil om noen faktisk oppholder seg i et land eller ikke.

⁷¹ Kvisberg 2009 s. 126-127.

⁷² Rt. 1984 s. 402 og Backer 2008 s. 390.

Det subjektive kravet kan derimot være vanskeligere å bedømme. I overveielsen av om det subjektive kravet er oppfylt må domstolene foreta en helhetsvurdering av saksøktes livssituasjon.

3.6 Barnets bosted, jf. barneloven § 82 første ledd bokstav b

Barnets bosted som jurisdiksjonsgrunnlag i internasjonale barnefordelingssaker ble innført med barneloven da den trådte i kraft i 1982. Barnets bosted er som tidligere nevnt ansett som det prinsipale jurisdiksjonsgrunnlaget i internasjonale barnefordelingssaker.

Bostedsbegrepets viktighet kommer til uttrykk gjennom at både den nye Brussel II-forordningen og Haagkonvensjonen 1996 har dette som sin hovedregel. Barnets bosted har også stor betydning som jurisdiksjonsgrunnlag i barnefordelingssaker i Danmark og Sverige. Dette kommer frem gjennom fremstillingen av reglene i disse landene.

Barnelovsutvalget som ble nedsatt i forbindelse med utarbeidelsen av barneloven uttaler om spørsmålet at:

“I saker om foreldreansvar og samværsrett er det viktig at avgjørsmyndighetene (sic) kan gjøre seg opp en mening om barnets forhold. Utvalget mener derfor at norske myndigheter alltid bør ha adgang til å avgjøre saken dersom barnet bor i Norge.”⁷³

Disse uttalelsene harmoniserer godt med to av de andre grunnpilarene i den norske barneloven, nemlig at barnet har rett til å bli hørt, jf. § 31 samt at alle avgjørelser skal tas med utgangspunkt i hva som ansees å være til barnets beste, jf. § 48.

⁷³ NOU 1977: 35 s. 105.

3.6.1 Bostedsbegrepet - barnet

En presis definisjon av bostedsbegrepet i barneloven finnes ikke. Dette har blitt problematisert i juridisk teori ved at man blant annet mener at et udefinert juridisk grunnlag kan føre til en uklar rettstilstand.⁷⁴ Høyesterett har i *Rt. 2005 s. 1345* oppsummert rettstilstanden når det gjelder bostedsvurderingen i forhold til barnet i henhold til barneloven § 82:

“Verken barneloven eller forarbeidene til den sier noe nærmere om hva som ligger i at noen skal være bosatt her, men viser til alminnelige internasjonalprivatrettslige synspunkter om når en person har bopel i Norge. Kjæremålsutvalget viser til at det etter norsk rett er to kriterier som avgjør om en person er bosatt her. For det første gjelder et objektivt krav – at vedkommende faktisk har tatt opphold i Norge. Dernest gjelder et subjektivt krav – at vedkommende har til hensikt å innlede et varig opphold her. Vanligvis har barn samme bopel som foreldrene, og når foreldrene ikke lever sammen, vil barnets bopel følge den av foreldrene som barnet bor fast hos. Når hensikten med oppholdet i Norge ikke med sikkerhet kan slås fast, må bopelsspørsmålet avgjøres ut fra mer objektive momenter. Det blir da tale om en helhetsvurdering, hvor minstekravet er at vedkommende må ha et faktisk opphold her.”

Vurderingen av hva som er barnets bosted er etter dette den samme som vurderingen av hva som er saksøktes bosted, nemlig ved et objektivt og et subjektivt krav.

I en upublisert dom fra Agder lagmannsrett var saksforholdet at en tysk kvinne reiste fra Norge til Tyskland, fødte et barn, og bosatte seg der. Spørsmålet var om norske domstoler kunne behandle den norske farens krav om foreldreansvar.

⁷⁴ Kvisberg 2009 s. 71.

Lagmannsretten uttalte:

“Etter lagmannsrettens syn gir de foreliggende opplysninger ikke noe entydig bilde... Det forhold at hun er tysk statsborger, at hun har hele sin familie i Tyskland, at hun velger å føde sitt barn der og at forholdet til barnets far synes å ha utviklet seg negativt.... Etter en samlet vurdering har blitt stående ved at det dreier seg om en utflytting som kan karakteriseres som så varig at det ikke er tilstrekkelig grunnlag for å behandle saken for norske domstoler. I denne vurderingen er det også sett hen til at barnet aldri har bodd i Norge, og at det vil være til dets beste at saken behandles der moren er bosatt.”⁷⁵

Dersom barnet hadde blitt født før flyttingen ville jurisdiksjonsvurderingen muligens ført til en annen konklusjon. Domstolen måtte i et slikt tilfelle besluttet om barnet var bosatt i Norge eller Tyskland. Dersom lagmannsretten hadde konkludert med at barnet ikke kunne ansees å ha ervervet nytt bosted i Tyskland (grunnet selve tidsrommet i saksforløpet eller ved at morens flytting med barnet ble ansett som en ulovlig bortføring), ville barnefaren kunnet kreve at sak om foreldreansvar ble behandlet av norske domstoler. Det ville foreligget jurisdiksjonsgrunnlag ved at barnet hadde bosted i Norge.

Rettsstridig flytting av barnet fører i de fleste saker ikke til at barnet skifter bosted.⁷⁶ Temaet behandles ikke ytterligere da det faller utenfor avhandlingens tema.

Barnefordelingssaker kan altså reises i Norge dersom saksøkte eller barnet er bosatt i landet. Det nevnes kort at saksøkers bosted ikke har betydning for om saken kan reises i Norge.⁷⁷ Backer bemerker i denne sammenhengen at dersom saksøker bor sammen med barnet, vil norske myndigheter ha kompetanse på bakgrunn av barnets bosted.⁷⁸

⁷⁵ Agder lagmannsretts kjennelse av 9. oktober 2006.

⁷⁶ Rt. 1993 s. 1144 og Sandberg i note 288 til barneloven § 82 på www.rechtsdata.no 2010.

⁷⁷ Sandberg i note 288 til barneloven § 82 på www.rechtsdata.no 2010.

⁷⁸ Backer 2008 s. 758.

3.6.2 Bosted versus *habitual residence*

Spørsmålet om det er forskjell i betydningen av bostedsbegrepet i barneloven og *habitual residence* (som blant annet er jurisdiksjonsgrunnlag i Haagkonvensjonen 1980 som er en del av norsk intern rett gjennom barnebortføringsloven og Haagkonvensjonen 1996) har vært gjenstand for diskusjon i norsk juridisk teori. Kvisberg bemerker at hun ikke har sett norsk rettspraksis som skiller mellom bostedsbegrepet i barneloven og bosted (*habitual residence*) i barnebortføringsloven. Hun påpeker videre at begge begrepene legger opp til en helhetsvurdering ut fra den konkrete situasjonen. Hun konkluderer med at bostedsvurderingen i henhold til barneloven og barnebortføringsloven vil måtte være sammenfallende. Hun finner støtte for dette synspunktet i et rundskriv Justis- og politidepartementet ga ut vedrørende barnebortføring i 1991, i annen juridisk teori samt rettspraksis.⁷⁹ Med dette tolkningsresultatet vil en ratifikasjon av Haagkonvensjonen 1996 ikke innebære at bostedsbegrepet i barnelovens forstand må endres.⁸⁰

3.7 Jurisdiksjon i endringssak, jf. barneloven § 82 første ledd bokstav c

Endringssaker om foreldreansvar og samværsrett kan avgjøres i Norge etter nærmere bestemte vilkår, dersom saken tidligere er avgjort av norske domstoler. Det er påpekt i forarbeidene til bestemmelsen at det forutsettes at norske domstoler også har jurisdiksjon i de sakene som gjelder hvem barnet skal bo fast hos, selv om dette ikke er nevnt eksplisitt.⁸¹ Dersom barnefordelingssaken kommer opp i Norge på bakgrunn av dette jurisdiksjonsgrunnlaget, kommer den subsidiære vernetingsregelen i tvisteloven § 4-3 til anvendelse ved at saken føres for Oslo tingrett.⁸²

⁷⁹ G-136/91 s. 25-26.

⁸⁰ Kvisberg 2009 s. 111-114.

⁸¹ NOU 1977: 35 s. 145.

⁸² Sandberg i note 174 til barneloven § 57 på www.rechtsdata.no 2010.

Bestemmelsen oppstiller altså en utvidet kompetanse til å ta en sak til behandling hos norske domstoler i visse tilfeller dersom en barnefordelingssak tidligere er avgjort i Norge. Denne kompetanseutvidelsen innebærer at norske domstoler ansees som kompetente i en barnefordelingssak selv om et annet lands domstoler i utgangspunktet også er rett verneting i saken.

Et eksempel på hvordan jurisdiksjonsgrunnlaget kunne tenkes å fungere i praksis er et tilfelle hvor et barn har bosted i utlandet, men tidligere har vært bosatt i Norge. Videre avsa norske domstoler en avgjørelse vedrørende barnets samværsrett med en av foreldrene mens barnet bodde i Norge. Barneloven § 82 første ledd bokstav c gir norske domstoler kompetanse til å avsi en ny barnefordelingsavgjørelse vedrørende barnet i dette eksemplet.

Forarbeidene peker på at norske domstoler i noen tilfeller kan ha ”rimelig grunnlag” for å vurdere om en avgjørelse vedrørende barnefordeling bør endres selv om barnet ikke lenger bor i Norge.⁸³ Backer peker på at jurisdiksjonsgrunnlaget hovedsakelig vil få betydning for mindre barn, da større barn har rett til å bli hørt, jf. barneloven § 31.⁸⁴ Videre vil, som eksemplet viser, en endring av en samværsavgjørelse ikke bare gi utvidet kompetanse i andre samværsaker. Norske domstoler vil ha kompetanse så lenge kravet om endring gjelder barnefordelingsspørsmål generelt. Backer bemerker videre at det er uten betydning om det er en utenlandsk avgjørelse som begjæres endret, så lenge norske domstoler har avgjort et spørsmål vedrørende barnefordeling tidligere i forbindelse med det aktuelle barnet. I forlengelsen av dette påpeker Backer at norske domstoler ikke får kompetanse dersom avgjørelsen gjelder et annet barn i samme søskenflokk.⁸⁵

Forarbeidene uttaler også at dersom en barnefordelingssak kan behandles på en mer forsvarlig måte i utlandet, skal norske domstoler etter bestemmelsen alltid avvise saken.⁸⁶

⁸³ NOU 1977: 35 s. 105.

⁸⁴ Backer 2008 s. 760.

⁸⁵ Backer 2008 s. 760.

⁸⁶ NOU 1977: 35 s. 145.

Forutsetningen for avvisning er imidlertid at saken faktisk kan avgjøres i det andre landet. Dersom denne forutsetningen ikke foreligger ville man kunne risikere å skape situasjoner hvor ingen lands domstoler anser seg kompetente til å behandle en barnefordelingssak, med all den usikkerhet dette ville bringe med seg for alle parter. Avvisning fra norske domstoler skal skje ved initiativ fra domstolene selv.⁸⁷ Dette er det eneste jurisdiksjonsgrunnlaget hvor norske domstoler har hjemmel til å avvise en barnefordelingssak selv om de har kompetanse til å behandle barnefordelingssaken. Dersom et av de andre jurisdiksjonsgrunnlagene etter barneloven § 82 er til stede, må norske domstoler behandle saken, på tross av at det kanskje foreligger bedre forutsetninger for behandling i et annet land.⁸⁸

Forarbeidene oppstiller ulike momenter man mener bør legges til grunn i vurderingen om saken bør avvises på tross av kompetanse hos norske domstoler, og behandles i det andre kompetente landet. Grunnvilkåret er som sagt at det faktisk er adgang til å få spørsmålet avgjort i det andre landet. Videre er det av stor betydning om man kan gå ut fra at en avgjørelse tatt i Norge vil bli anerkjent i den aktuelle staten. Tilknytningen partene har til Norge sammenlignet med den aktuelle staten er også et moment. Videre er det et relevant moment om det faktisk er tatt en avgjørelse av den alternative statens domstoler. Forarbeidene bemerker at avgjørelsen vedrørende jurisdiksjonen i saken skal foretas ut ifra en konkret vurdering.⁸⁹ Backer legger til enda et moment som han mener burde vektlegges i en slik vurdering; hvilke muligheter norske domstoler har for å få klarlagt hva barnet selv mener om situasjonen.⁹⁰ Kvisberg bemerker at regelen er lite brukt i praksis, og at mange av problemstillingene rundt bestemmelsen fremstår som uavklarte per i dag.⁹¹

⁸⁷ Backer 2008 s. 761.

⁸⁸ Kvisberg 2009 s. 158.

⁸⁹ NOU 1977: 35 s. 145.

⁹⁰ Backer 2008 s. 761.

⁹¹ Kvisberg 2009 s. 129.

3.8 Jurisdiksjon ved foreløpige avgjørelser, jf. barneloven § 82 annet ledd

Norske domstoler må i nasjonale saker forholde seg til barnets bosted ved avgjørelsen av hva som er rett verneting, og kan i utgangspunktet ikke fatte foreløpige avgjørelser i en annen rettskrets enn i den barnet bor, jf. barneloven § 57. Dersom en domstol finner at den ikke er stedlig kompetent, skal saken, som nevnt i punkt 3.4, overføres (“henvises”) til rett domstol, ikke avvises, jf. tvisteloven § 4-7.⁹²

I internasjonale barnefordelingssaker er det imidlertid tilstrekkelig at barnet eller saksøkte oppholder seg i Norge for at domstolene kan ta foreløpige avgjørelser i barnefordelingssaker. Sak kan altså reises uavhengig av om barnets eller den saksøktes bosted er i et annet land. Når sak om foreløpig avgjørelse behandles i Norge etter denne bestemmelsen, er det naturlig at den anlegges der vedkommende oppholder seg.⁹³

Backer påpeker at jurisdiksjonsgrunnlaget kun får praktisk anvendelse når det kreves en foreløpig avgjørelse før selve barnefordelingssaken reises. Sandberg er av samme oppfatning, og begrunner synspunktet med at avgjørelsen ellers naturlig nok må treffes av den domstolen som har hovedsaken. Hun bemerker videre at det ikke er noe vilkår at saksøker reiser hovedsaken i Norge for at norske domstoler har kompetanse til å fatte foreløpige avgjørelser i sakskomplekset.⁹⁴

Backer uttaler at de interne reglene vedrørende foreløpige avgjørelser også får anvendelse i de internasjonale sakene.⁹⁵ Dette vil eksempelvis bety at en norsk domstol kan bestemme, som den kan i intern rett, at den foreløpige avgjørelsen skal gjelde for en viss tid, eller til hovedsaken er endelig avgjort, jf. barneloven § 60.

⁹² Bøhn i note 117 til domstoloven § 38 på www.rechtsdata.no 2010.

⁹³ Sandberg note i 174 til barneloven § 57 på www.rechtsdata.no 2010.

⁹⁴ Sandberg i note 289 til barneloven § 82 på [rechtsdata.no](http://www.rechtsdata.no) 2010.

⁹⁵ Backer 2008 s. 762.

Den endelige avgjørelsen kan bare treffes av norske domstoler dersom barnet eller den saksøkte har bosatt seg i Norge etter at den foreløpige avgjørelsen er tatt, og før hovedsaken vedrørende barnefordeling reises for norske domstoler.⁹⁶

Backer hevder at betydningen av dette jurisdiksjonsgrunnlaget er svekket etter at barnebortføringsloven trådte i kraft. Backer bemerker også at det i mange tilfeller vil det være bedre og mer effektivt for saksøkeren å kreve tilbakelevering direkte på grunnlag av barnebortføringsloven.⁹⁷

3.9 Nødjurisdiksjon

Barneloven § 82 gir norske domstoler jurisdiksjon i barnefordelingssaker hvor saksøkte og barnet er bosatt i Norge, hvor barnefordelingssak om det samme barnet tidligere er avgjort i Norge, og kompetanse til å ta foreløpige avgjørelser i saker hvor barnet eller saksøkte har opphold i Norge.

Barnelovens ordlyd eller forarbeider sier ingenting om en utvidelse av virkeområdet slik at en eventuell ulovfestet nødkompetanse vil kunne komme til anvendelse i visse situasjoner som faller utenfor ordlyden i § 82.

Det er imidlertid hevdet i teorien at det ikke kan utelukkes at norske myndigheter har en ulovfestet kompetanse til å behandle denne typen saker i særskilte tilfeller.⁹⁸ Høyesterett har drøftet problemstillingen.

⁹⁶ Holgersen og Tellefsen 2003 s. 144.

⁹⁷ Backer 2008 s. 762.

⁹⁸ Backer 2008 s. 762 og Sandberg i note 288 til bestemmelsen på www.rechtsdata.no 2010.

I Rt. 1979 s. 368 uttalte Høyesterett at:

“Norsk rettspraksis og teori har imidlertid- under henvisning til domisilprinsippet- vært tilbøyelig til i ekteskapsaker og lignende saker å gi norske domstoler kompetanse også utover det som følger av lovens regler... Etter dette må avgjørelsen av om saken har verneting i Norge bero på en skjønnsmessig vurdering hvor man også må legge rimelighets- og hensiktsmessighetsbetraktninger til grunn.”

Dette synspunktet er opprettholdt i Rt. 1993 s. 1144 hvor Høyesterett uttalte:

“Begge de tidligere retter har vurdert spørsmålet om det foreligger såkalt nødkompetanse for norske domstoler til å behandle saken. Kjæremålsutvalget er enig i at barneloven § 64 må suppleres med en nødkompetanse for særlige tilfeller der rimelighets- og hensiktsmessighetsbetraktninger tilsier at en slik kompetanse for å bringe klarhet i barnets rettsforhold.”

Høyesteretts uttrykk *“rimelighets- og hensiktsmessighetsbetraktninger”* tilsier at dette nødvendigvis vil måtte avgjøres ut fra en konkret vurdering i den enkelte sak.

Backer har i den nye kommentarutgaven til barneloven fra 2008 oppstilt typetilfeller hvor det antas at norske domstoler har kompetanse til å behandle en sak, på tross av at man befinner seg utenfor ordlyden i barneloven § 82.⁹⁹ Noen av disse nevnes her, og det bemerkes at det ikke er en uttømmende liste. Backers typetilfeller illustrerer hvordan den ulovfestede kompetansen kan tenkes anvendt i praksis. Backers første typetilfelle er de omstendighetene hvor foreldrenes statsborgerskap er til hinder for å anlegge sak i annen stat. Dette omtales som det sikreste tilfellet hvor norske domstoler ville kunne tenkes å være stedlig kompetente med grunnlag i en ulovfestet nødkompetanse. Et annet typetilfelle Backer trekker frem er i de sakene hvor en avgjørelse i utlandet ville stride mot *ordre public* dersom den skulle legges til grunn i Norge.

⁹⁹ Backer 2008 s. 762-764.

Et tredje typetilfelle Backer trekker frem er de tilfellene hvor det ikke kan forventes at den ene forelderen blir igjen for å føre saken i bostedslandet etter at samlivsbruddet er et faktum. Dette vil imidlertid kun gjelde i de tilfellene hvor det felles bostedslandet ligger langt fra Norge både geografisk og rettstradisjonsmessig. Videre vil nødkompetanse ifølge Backer kun komme til anvendelse i de tilfellene hvor saksøkeren har fast tilknytning til Norge, og det vil også være av betydning om barnet oppholder seg her.

I mer uklare tilfeller, hvor det for eksempel er usikkert om en barnefordelingssak kan behandles i et annet land, stiller Backer seg mer kritisk til om det foreligger nødkompetanse. Dette er også Høyesteretts konklusjon i nevnte *Rt. 1993 s.1144*. I land med relativt lik kultur og beslektede samfunnsforhold som i Norge, antas det at det ikke foreligger nødkompetanse.

Det nevnes avslutningsvis at det må være til barnets beste å få gjenopprettet stabilitet og få avsluttet en vanskelig situasjon ved en rettslig avklaring.

På bakgrunn av at barnets beste i dag ansees som det overordnede hensynet bak all barnelovgivning, bør det ut fra en de lege ferenda-betraktning foreligge en slik ulovfestet nødkompetanse i tilfeller hvor vanlig lovgivning kommer til kort.

Nå følger en redegjørelse for ytterligere jurisdiksjonsgrunnlag i internasjonale barnefordelingssaker utenfor barneloven § 82 og nødjurisdiksjonsregelen.

3.10 Jurisdiksjon i skilsmisssaker

Tidligere ble en barnefordelingssak automatisk behandlet av den samme domstolen som behandlet skilsmisssaken til foreldrene. Ekteskapsloven § 30 d første ledd bokstav b gir fortsatt partene i en skilsmisssak adgang til å trekke en barnefordelingssak inn i rettssaken dersom det gjelder ektefellenes felles barn.¹⁰⁰ En barnefordelingssak kan imidlertid ikke fremmes som selvstendig sak etter disse reglene.¹⁰¹

¹⁰⁰ Lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap (ekteskapsloven).

Ekteskapsloven § 25 a bestemmer at norske domstolars kompetanse i disse sakene fastsettes etter barneloven § 82. Reglene trådte i kraft i 2008, og skal ifølge forarbeidene motvirke at en av foreldrene gjennom selvtekt oppnår at en sak knyttet til barnet behandles av norske domstoler.¹⁰²

3.11 Jurisdiksjon etter dødsfall

Barneloven § 82 kommer også til anvendelse i saker om foreldreansvaret etter dødsfall, jf. barneloven § 38 jf. § 63. Både Backer og Sandberg fremholder at dette praktisk sett innebærer at det eneste relevante jurisdiksjonsgrunnlaget er barnets bosted, jf. barneloven § 82 bokstav b.¹⁰³ Ifølge Backer vil jurisdiksjon i endringssaker vedrørende foreldreansvaret etter dødsfall, jf. barneloven § 63 niende ledd, også reguleres av barneloven § 82, men da av første ledd bokstav c (om endring av avgjørelser avsagt av norske domstoler). Backer påpeker også at det er usikkert hvilken betydning barneloven § 82 første ledd bokstav a (om saksøktes bosted) vil ha i disse sakene. Han uttaler imidlertid at i tilfeller hvor jurisdiksjonsgrunnlag ikke foreligger, vil den ulovfestede nødkompetansen kunne spille en rolle.¹⁰⁴

3.12 Jurisdiksjon på grunnlag av statsborgerskap

Kvisberg bemerker at barnets statsborgerskap ikke har betydning i jurisdiksjonsspørsmål i barnefordelingssaker av internasjonal karakter. Hun fremholder at hun heller ikke har funnet forslag eller drøftelser om at jurisdiksjonsgrunnlaget burde innføres i selvstendige barnefordelingssaker.¹⁰⁵ Jurisdiksjonsgrunnlaget nevnes her for fullstendighetens skyld, men behandles ikke ytterligere.

¹⁰¹ Backer 2008 s. 758.

¹⁰² NOU 2001: 32 i punkt 34.9.3.

¹⁰³ Backer 2008 s. 761 og Sandberg note 288 til barneloven § 82 på www.rechtsdata.no 2010.

¹⁰⁴ Backer 2008 s. 761.

¹⁰⁵ Kvisberg 2009 s. 154.

3.13 Rettsvalg

Som nevnt innledningsvis skal saken avgjøres etter norsk rett dersom norske domstoler har kompetanse til å ta en barnefordelingssak til behandling, jf. barneloven § 84.

Lex fori-prinsippet gjelder altså i internasjonale barnefordelingssaker i Norge.

3.14 Litispendens

Tvistelovsutvalget mente at det er liten grunn til å tillate at den samme saken skal behandles av to domstoler på en gang, med risiko for at man vil kunne få motstridende dommer om samme tvistegjenstand. De trakk frem både hensynet til samfunnets omkostninger ved avgjørelse av tvisten og motpartens omkostninger og ulempe ved dobbel behandling. De fremholdt videre at man uten en regel om litispendens ville kunne få vanskelige harmoniseringsproblemer knyttet til rettskraftvirkningene når sakene er avgjort.¹⁰⁶

Disse uttalelsene står i kontrast til rettstilstanden på barnefordelingsområdet før den nye tvisteloven trådte i kraft i 2008. Hovedregelen var tidligere at barnefordelingssaker av internasjonal karakter ikke skulle omfattes av litispendensregelen i den dagjeldende tvistemålsloven. I *Rt. 2006 s. 1702* uttalte det som den gang het Kjæremålsutvalget i Høyesterett, at spørsmålet om litispendens måtte reguleres uttrykkelig for at det skulle komme til anvendelse i barnefordelingssaker.

Dette antas i juridisk teori å ha endret seg med den nye tvisteloven.¹⁰⁷

¹⁰⁶ NOU 2001: 32 i punkt 20.2.1.

¹⁰⁷ Se blant annet Hov 2007 s. 231 og Sandberg note 288 til § 82 på www.rechtsdata.no 2010.

Hovedregelen om litispendens i norsk sivilprosess lyder som følger:

§ 18-1. Saksanlegg som hinder for ny sak (litispendens)

Reises det ny sak mellom samme parter om et krav som allerede er tvistegjenstand, skal retten avvise den. Dette gjelder også når sak er reist for utenlandske domstoler dersom avgjørelsen der vil ha rettskraftvirkning i Norge etter § 19-16.

Første punktum fastsetter den generelle litispendensregelen i norske rett. Annet punktum utvider litispendensregelen til å omfatte også de tilfellene hvor sak er reist for utenlandske domstoler. I de situasjonene hvor sak er anlagt for en utenlandsk domstol er det avgjørende om en eventuell avgjørelse der vil ha rettskraftvirkning i Norge etter tvisteloven § 19-16. Etter den nye tvisteloven er det altså tilstrekkelig at den utenlandske avgjørelsen har rettskraftvirkning her i landet. Det er ikke lenger noe vilkår at det må foreligge en særskilt avtale om at den utenlandske saksanlegget skal ha litispendensvirkning.

Backer bemerker at det virker som om denne realitetsendringen ble oversett under lovforberedelsen til den nye tvisteloven.¹⁰⁸ Regelen om litispendensvirkninger for barnefordelingssaker harmoniserer også med reglene i Haagkonvensjonen 1996. En av hovedmålsettingene med denne konvensjonen er, som tidligere bemerket, nettopp å unngå at det avsies motstridende rettsavgjørelser om samme saksforhold.

¹⁰⁸ Backer 2008 s. 737.

4 Reglene i de to andre skandinaviske landene

Nå løftes blikket, og rettes mot hvordan jurisdiksjonsreglene ser ut i Danmark og Sverige.

På hjemmesiden til Familiestyrelsen, som er en del av det danske Justisdepartementet, står det at konferansen “*Barnets perspektiv i familieretlige sager i en globaliseret verden*” ble arrangert med danske myndigheter som vertskap den 30. september og 1. oktober 2010.¹⁰⁹ Her møttes 200 familierettsteoretikere og utøvere av faget fra alle de nordiske landene. Konferansen ble støttet med midler fra Nordisk Ministerråd. Formålet med konferansen var å sette fokus på barnets perspektiv i en rekke forskjellige saker, blant annet i forbindelse med foreldreansvar. Også forebygging og konflikthåndtering i saker mellom foreldre ble drøftet. Endelig belyste konferansen de spørsmålene som oppstår i saker som går over landegrenser, for eksempel samvær over grenser og internasjonale barnebortføringer.

Som denne konferansen illustrerer, stoppet ikke det nordiske samarbeidet på familierettens område med Den nordiske familierettskonvensjonen fra 1931. Både på bakgrunn av dette nordiske samarbeidet, og utviklingen av flere internasjonale konvensjoner hvor Norge, Danmark og Sverige er tilsluttet eller er tenkt tilsluttet, er det interessant å se hvordan rettstilstanden faktisk er i disse to nabolandene våre.

I det følgende vil jurisdiksjonsreglene i barnefordelingssaker med internasjonal karakter i henholdsvis Danmark og Sverige behandles.

¹⁰⁹ www.familiestyrelsen.dk. Familiestyrelsen løser oppgaver på det familierettslige området under det danske Justisdepartementet, herunder lovforberedende arbeid.

5 Danmark

5.1 Innledning

Danmark fikk i 2007 en ny lov vedrørende blant annet foreldremyndighet, barnets bopel og samvær; forældreansvarsloven. Den utvidet virkeområdet til den allerede eksisterende loven på rettsområdet; lov om foreldremyndighed og samvær.¹¹⁰ Danske myndigheters internasjonale kompetanse i barnefordelingssaker bestemmes etter forældreansvarsloven kapittel 8, og da særskilt § 46. Jurisdiksjonsgrunnlagene er oppstilt i en annen lovbestemmelse, retsplejeloven § 448 f.¹¹¹ Den nordiske familierettskonvensjonen regulerer som tidligere fremstilt forholdet i en begrenset type saker mellom de nordiske landene. I Danmark kommer som nevnt den nye Brussel II-forordningen ikke til anvendelse da landet har reservert seg fra å delta i EUs avgjørelser om rettslige og indre anliggender.¹¹²

I det følgende vil det gjøres rede for bakgrunnen for de nye jurisdiksjonsreglene. Deretter vil det materielle innholdet behandles. I forbindelse med de ulike jurisdiksjonsgrunnlagene vil det kort redegjøres for hvordan de norske reglene stiller seg i forhold til de danske.

Det avgrenses her, som i redegjørelsen for de norske reglene, mot reglene som omhandler domstolenes internasjonale kompetanse ved barnebortføring, mot barnefordelingssaker uten internasjonal karakter og mot anerkjennelse og fullbyrdelse av barnefordelingsavgjørelser i andre land.

¹¹⁰ Lov nr. 387 af 14. juni 1995. Denne loven trådte i kraft den 1. januar 1996.

¹¹¹ Lov nr. 1053 af 29. oktober 2009 (Retsplejeloven).

¹¹² Betænkning nr. 1467/2005 i punkt 3.1.2.

5.2 Bakgrunnen for den nye lovgivningen

Danmark har signert, men ikke ratifisert Haagkonvensjonen 1996. Myndighetene har imidlertid allerede begynt å endre sin nåværende lovgivning på området for å være i stand til å oppfylle konvensjonens krav ved dens ikrafttredelse i landet. Lov om Haagerbørnebeskyttelseskonventionen er loven som sikrer at Haagkonvensjonen 1996 kan gjennomføres i dansk rett.¹¹³ Den største endringen er de relativt nye reglene om internasjonal kompetanse i saker om barnefordeling i forældreansvarsloven og retsplejeloven som ble nevnt innledningsvis.

Danmark hadde opprinnelig regler om at foreldrenes bosted var avgjørende for danske myndigheters internasjonale kompetanse i barnefordelingssaker. Grensene for jurisdiksjonen ble regulert av de samme reglene som i skilsmisssaker. Barnets forhold spilte ingen rolle i denne vurderingen. Slik var tidligere også de norske reglene vedrørende skilsmissejurisdiksjon.¹¹⁴ Danske myndigheter har imidlertid funnet det hensiktsmessig å gi kompetanseregler i overensstemmelse med de som oppstilles i Haagkonvensjonen 1996.¹¹⁵ Hovedregelen om jurisdiksjon i konvensjonen er som tidligere nevnt barnets bosted (*habitual residence*). For å oppnå størst mulig grad av rettslikhet, har Danmark innført et bostedsbegrep med det samme materielle innholdet.¹¹⁶

De nye reglene om internasjonal kompetanse må også ses i sammenheng med at Danmark gikk gjennom en stor kommunalreform som var ferdigstilt i 2007. Et av resultatene av denne reformen var at man fra 1. januar 2007 skulle behandle alle saker om barnefordeling i statsforvaltningen som første instans.¹¹⁷

¹¹³ Lov nr. 434 af 8. maj 2006 om Haagerbørnebeskyttelseskonventionen.

¹¹⁴ Som beskrevet i punkt 3.10.

¹¹⁵ Christensen 2009 s. 568.

¹¹⁶ VEJ nr. 9868 af 06/09/2007 i punkt 5.

¹¹⁷ Statsforvaltningen består av fem selvstendige, regionale institusjoner, som organisatorisk og økonomisk hører under det danske Indenrigs- og Sundhedsministeriet.

Tidligere gikk barnefordelingssaker direkte til ordinær domstolsbehandling i det danske rettsapparatet. I den nåværende ordningen, hvor disse sakene starter i statsforvaltningen, blir det lagt vekt på konfliktmegling og barnesakkyndig rådgivning. Formålet er ifølge Familiestyrelsens hjemmesider å skape bedre muligheter for foreldrene til å kunne inngå utenrettslige avtaler seg i mellom, uten myndighetenes innblanding i selve avgjørelsen.¹¹⁸ Man mener at dette vil gi foreldrene bedre samarbeidsmuligheter på sikt, og dermed bedre situasjonen for barnet. Dersom meglingen ikke fører frem, har partene anledning til å ta saken til ordinær domstolsbehandling.

I Norge har man gått motsatt vei ved at man har valgt at domstolene i all hovedsak skal være første instans i barnefordelingssaker. Det kan likevel hevdes at resultatet blir likeartet ved at man i de fleste saker må forevise gyldig meklingsattest før sak om barnefordeling kan behandles av norske domstoler.¹¹⁹

5.3 Tidspunktet for jurisdiksjonsvurderingen

Det er statsforvaltningens mottagelse av saken som er avgjørende for jurisdiksjonsvurderingen i dansk rett.¹²⁰ Dette innebærer at danske myndigheter i teorien kan behandle en sak hvor et barn har flyttet fra Danmark etter at saken er mottatt i statsforvaltningen. Dersom statsforvaltningen finner at vilkårene i retsplejeloven ikke er til stede ved mottagelsen av en sak, eller at domstolene finner at feil vurderingsgrunnlag ble benyttet av statsforvaltningen når en sak kommer til domstolene, vil saken bli avvist. Avgjørelser om jurisdiksjon skjer ut ifra en konkret vurdering av saksforholdet.

¹¹⁸ www.familiestyrelsen.dk/foraeldremyndighed 2010.

¹¹⁹ Se punkt 3.3.

¹²⁰ Christensen 2009 s. 570.

Det er antatt at det også i Norge er tidspunktet hvor domstolene mottar stevningen som er avgjørende for jurisdiksjonsvurderingen i de aller fleste barnefordelingssakene med tilknytning til utlandet.¹²¹

5.4 Forældreansvarsloven § 46

I dansk rett er det, som nevnt, forældreansvarsloven som regulerer jurisdiksjonsspørsmålet sammen med retsplejeloven § 448 f. Forældreansvarsloven § 46 lyder som følger:

§ 46. Statsforvaltningen kan behandle en sag om forældremyndighed, barnets bopæl, samvær m.v., hvis betingelserne i retsplejelovens § 448 f er opfyldt.

Stk. 2. Statsforvaltningens afvisning af at behandle en sag om forældremyndighed og barnets bopæl efter §§ 11, 14, 15 og 17, der ikke opfylder betingelserne i stk. 1, kan efter anmodning fra en af parterne indbringes for retten.

Jurisdiksjonsgrunnlagene i internasjonale saker er de samme uavhengig av om saken behandles av statsforvaltningen eller danske domstoler. Alle barnefordelingssaker starter, som nevnt over, i statsforvaltningen. Det fremgår av annet ledd i forældreansvarsloven § 46, at en avgjørelse om å avvise en barnefordelingssak i statsforvaltningen kan bringes inn for danske domstoler. Slik ønsker man å sikre at spørsmål vedrørende jurisdiksjon avgjøres på så likt grunnlag som mulig.

5.5 Retsplejeloven § 448 f

Retsplejeloven inneholder blant annet reglene for rettslig behandling av sivile saker i Danmark. Den aktuelle bestemmelsen innenfor avhandlingens tema regulerer også barnebortføringstilfeller, men disse jurisdiksjonsreglene redegjøres det ikke for.

¹²¹ Se punkt 3.4.

Jurisdiksjonsgrunnlagene som faller innenfor avhandlingens tema er markert i fet skrifttype. I det følgende behandles altså kun de jurisdiksjonsgrunnlagene som omhandler internasjonale barnefordelingssaker.

Bestemmelsen lyder som følger:

§ 448 f. Sag om forældremyndighed eller barnets bopæl kan behandles her i riget, såfremt

1) barnet har bopæl her,

2) barnet ulovligt er ført til udlandet eller ulovligt tilbageholdes i udlandet og barnet umiddelbart før bortførelsen eller tilbageholdelsen havde bopæl her,

3) barnet opholder sig her og som følge af uroligheder eller lignende er fordrevet fra sit hjemland,

4) barnet opholder sig her og barnets bopæl ikke kendes eller

5) barnet opholder sig her og sagen er så hastende, at en afgørelse fra myndighederne i det land, hvor barnet har bopæl, ikke kan afventes.

Stk. 2. Stk. 1, nr. 2, finder ikke anvendelse, hvis

1) barnet har haft bopæl i udlandet i mere end et år efter, at indehaveren af forældremyndigheden har fået eller burde have fået kendskab til barnets bopæl,

2) der inden for dette tidsrum ikke er indgivet en anmodning om tilbagegivelse af barnet, som stadig er under behandling, og

3) barnet er faldet til i sine nye omgivelser.

Stk. 3. Stk. 1, nr. 1 og 4, finder ikke anvendelse, hvis barnet ulovligt er ført her til landet eller ulovligt tilbageholdes her, medmindre

1) barnet har haft bopæl her i mere end et år efter, at indehaveren af forældremyndigheden har fået eller burde have fået kendskab til barnets bopæl, og der ikke inden for dette tidsrum er indgivet en anmodning om tilbagegivelse af barnet eller

2) en anmodning om tilbagegivelse af barnet er blevet afslået.

Stk. 4. Stk. 1-3 kan fraviges ved overenskomst med fremmed stat.

De ulike grunnlagene behandles suksessivt i den rekkefølgen som følger av bestemmelsen.

5.5.1 Barnets bosted, jf. retsplejeloven § 448 f, stk. 1, nr. 1

Danske myndigheter kan behandle en barnefordelingssak dersom barnet har bosted Danmark. Dette svarer til artikkel 5 i Haagkonvensjonen 1996.

Forarbeidene oppstiller flere typetilfeller, og hvordan de eventuelt bør løses.¹²²

Tidligere var det foreldrenes bosted som var avgjørende i bostedsvurderingen vedrørende barnet. Foreldrenes bosted kan fremdeles spille en rolle, men det er barnet som har det sentrale fokuset. Et barn kan erverve bosted i en annen stat umiddelbart etter flytting over landegrensene med sin familie. Om en slik flytting innebærer en permanent endring av bosted må løses ut fra en konkret vurdering av saken, og det er barnets egen situasjon som er det sentrale vurderingstemaet.

Et barn kan også ha bosted i Danmark, selv om det oppholder seg i et annet land. Omvendt kan et barn som oppholder seg i Danmark ansees som ikke å ha ervervet bosted der. Spørsmål rundt denne tematikken oppstår gjerne ved lengre ferieopphold, skolegang i utlandet og lignende situasjoner. Utgangspunktet her er at midlertidige opphold i utlandet ikke endrer bosted. I tilfeller av mer langvarige opphold i utlandet, vil avgjørelsen som nevnt bero på en konkret vurdering i den enkelte sak.

Registrering i det danske folkeregisteret (Det Centrale Personregister) er i utgangspunktet uten betydning for hvor barnet kan sies å ha sitt bosted.¹²³

Det bemerkes at det i forarbeidene påpekes at det bostedsbegrep man benytter i Den nordiske familierettskonvensjonen er det samme som anvendes i retsplejelovens § 448 f.¹²⁴ Videre skal, som nevnt, bostedsbegrepet i retsplejelovens § 448 f være i overensstemmelse med Haagkonvensjonen 1996. Dette viser at intern lovgivning og konvensjoner på dette området nærmer seg en større grad av materiell rettslikhet.

¹²² VEJ nr. 9868 af 06/09/2007 i punkt 4.1.1.1.

¹²³ VEJ nr. 9868 af 06/09/2007 i punkt 4.1.1.1.

¹²⁴ VEJ nr. 9868 af 06/09/2007 i punkt 5.

Det foreligger nyere rettspraksis som illustrerer hvordan danske myndigheter går frem i disse sakene.

I en avgjørelse fra Østre landsret i 2008, ønsket en far å få foreldreansvar for sine barn. Moren til barna hadde på det tidspunktet foreldreansvaret alene, og hadde ifølge det danske folkeregisteret flyttet med barna til utlandet. Barna ble ikke ansett for å ha bosted i Danmark fordi moren hadde rett til å flytte til utlandet med barna på bakgrunn av foreldreansvaret. Saken ble avvist av danske myndigheter med begrunnelsen at betingelsene for å behandle saken i Danmark ikke var oppfylt. Grunnen var ikke at barna ikke sto oppført i folkeregisteret, men at moren lovlig hadde tatt de med til et annet land, og barna hadde ervervet bosted i det nye landet gjennom denne handlingen.¹²⁵

En annen sak fra Østre landsret, også denne avsagt i 2008, belyser temaet ytterligere. Saksforholdet var at en mor, far og deres to barn flyttet til et annet land på grunn av mors jobb i diplomatiet. Ekteparet skilte lag etter noen år, og avtalte felles foreldreansvar for barna. Mor flyttet tilbake til Danmark mens far fortsatte å bo i utlandet. De hadde et barn hver boende fast hos seg. Etter at far også tok det andre barnet med seg til utlandet anla moren sak i Danmark med påstand om at dette barnet skulle bo hos henne. Østre landsret konkluderte med at dette barnet, som etter foreldrenes separasjon var bostedsregistrert hos mor, fortsatt hadde bosted i Danmark. Mor hadde nemlig beholdt sitt bosted i Danmark under sin utstasjonering i diplomatiet, og gjennom dette var også barnets bosted Danmark på tross av flere års opphold i et annet land. Mor fikk etter dette medhold i at danske domstoler hadde kompetanse til å behandle saken.¹²⁶

I Norge er barnets bosted også jurisdiksjonsgrunnlag i internasjonale barnefordelingssaker, jf. barneloven § 82 første ledd bokstav b.

¹²⁵ Ø.L.K. 14. mai 2008 i kære 13. afd. nr. B-1075-08, publisert i TFA2008.441Ø.

¹²⁶ Ø.L.D. 14. november 2008 i anke 21. afd. nr. B-2051-08, publisert i TFA2009.152/1Ø.

5.5.2 Uroligheter i barnets hjemland, jf. retsplejeloven § 448 f, stk. 1, nr. 3

Danske myndigheter har kompetanse i en barnefordelingssak når et barn oppholder seg i Danmark som følge av uroligheter eller lignende i sitt hjemland, og er fordrevet derfra på grunn av dette. Denne bestemmelsen tar først og fremst sikte på å beskytte barn mens deres asylsøknad er under behandling i Danmark.¹²⁷

5.5.3 Opphold, og bosted ikke kjent, jf. retsplejeloven § 448 f, stk. 1, nr. 4

I de tilfellene hvor barnet oppholder seg i Danmark, og bosted ikke er kjent, har danske myndigheter kompetanse til å behandle en barnefordelingssak.

5.5.4 Hastebehandling av visse saker, jf. retsplejeloven § 448 f, stk. 1, nr. 5

Danske myndigheter har etter denne bestemmelsen kompetanse til å hastebehandle barnefordelingssaker på tross av at øvrige vilkår i retsplejeloven ikke er til stede.

Østre landsret behandlet i 2008 en sak hvor retten måtte ta stilling til om en sak hastet nok til å begrunne en behandling etter denne bestemmelsen.¹²⁸ Saksforholdet var at et barn, bosatt hos sin mor i Thailand, var på besøk hos sin far i Danmark. Faren fremmet sak om å få overta foreldreansvaret til statsforvaltningen. Det forelå ingen opplysninger om at barnet ikke fikk tilstrekkelig omsorg i Thailand.

¹²⁷ VEJ nr. 9868 af 06/09/2007 i punkt 4.1.2.2.

¹²⁸ Ø.L.K. 4. januar 2008 i kære 16. afd. nr. B-2666-07, publisert i TFA2008.232/2Ø.

Østre landsret uttalte:

“Etter retsplejelovens § 448 f, stk. 1, nr. 5, kan en sag om forældremyndighet behandles her i landet, såfremt barnet oppholder sig her, og sagen er så hastende, at en afgjørelse fra myndighederne i det land, hvor barnet har bopæl, ikke kan afventes. Det fremgår av forarbejdene til bestemmelsen, at det er forholdene på tidspunktet for statsforvaltningens modtagelse av sagen, der er afgørende for de danske myndigheders internationale kompetence.”

Saken ikke ble ansett som så prekær at den ikke kunne vente på en behandling i det thailandske rettssystemet, og danske myndigheter anså seg ikke kompetente til å behandle saken. Dette tyder på at det må være et reelt behov til stede for at danske myndigheter skal får jurisdiksjon i barnefordelingssaker på grunnlag av denne bestemmelsen.

I de tre siste jurisdiksjonsgrunnlagene som det nå er redegjort for, har danske myndigheter jurisdiksjon på grunnlag av barnets opphold i landet. Disse jurisdiksjonsgrunnlagene er utformet etter standarder i Haagkonvensjonen 1996.¹²⁹

I Norge gir barnet eller saksøktes opphold i landet kun domstolene jurisdiksjon til å fatte foreløpige avgjørelser i internasjonale barnefordelingssaker, jf. barneloven § 82 annet ledd. Reglene i Norge om nødjurisdiksjon kan komme til anvendelse i saker utenfor barneloven § 82. Som nevnt vil dette måtte avgjøres ut fra en konkret vurdering i den enkelte sak.

¹²⁹ Kvisberg 2009 s. 136.

5.5.5 Jurisdiksjonsreglene kan fravikes, jf. retsplejeloven § 448 f, stk. 4

Kompetansereglene i retsplejeloven kan fravikes i saker som omfattes av bestemmelser i konvensjoner Danmark har tiltrådt. Unntak fra de danske kompetansereglene finnes per i dag i Den Nordiske Ægdeskapskonvensjon 1931 (Den nordiske familierettskonvensjon) samt i Haagkonvensjonen 1980. Når Danmark ratifiserer Haagkonvensjonen 1996 vil også eventuelle unntak i denne kunne gå foran reglene i retsplejeloven.¹³⁰

5.6 Nødjurisdiksjon

Danmark har ikke regler om nødjurisdiksjon i sin interne rett.¹³¹

5.7 Rettsvalg

Etter dansk internasjonal privatrett avgjøres barnefordelingssaker som faller inn under danske myndigheters jurisdiksjon alltid etter danske rett. Dette gjelder også i de tilfellene hvor barnet eller dets foreldre har en sterk tilknytning til et annet land, og uavhengig av om det er truffet en avgjørelse om barnefordeling i utlandet som anerkjennes i Danmark.

Etter dansk internasjonal privatrett gis ikke partene i en barnefordelingssak mulighet til å avtale at saken skal avgjøres etter et annet lands rett.¹³²

¹³⁰ Se punkt 2.3.

¹³¹ Kvisberg 2009 s. 143.

¹³² VEJ nr. 9868 af 06/09/2007 i punkt 8.

5.8 Litispendens

Det ansees som tvilsomt at det gjelder en generell regel om litispendens i saker vedrørende barnefordeling i Danmark. Det antas likevel i juridisk teori at utfallet beror på en konkret vurdering av myndighetene om man skal ta en verserende sak til behandling eller ikke.¹³³

Det antas at det finnes en alminnelig regel om litispendens i saker hvor den utenlandske saken er anlagt i en stat som har tiltrådt Europarådskonvensjonen, før sak reises i Danmark.¹³⁴ Dette skyldes at avgjørelser avsagt med bakgrunn i denne anerkjennes i danske rett.

¹³³ VEJ nr. 9868 af 06/09/2007 i punkt 5 og Christensen 2009 s. 581.

¹³⁴ VEJ nr. 9868 af 06/09/2007 i punkt 5 og Christensen 2009 s. 581.

6 Sverige

6.1 Innledning

Svenske domstolars jurisdiksjon i internasjonale barnefordelingssaker reguleres ikke av en enkelt bestemmelse. Temaet har kommet opp i et betydelig antall saker for svenske domstoler. Det store flertallet av denne rettspraksisen omhandler saker hvor barnefordeling ble fremsatt som en selvstendig sak. Grunnen til dette er at det inntil ganske nylig ikke fantes skrevne rettsregler som regulerte jurisdiksjon i selvstendige barnefordelingssaker, og jurisdiksjonsgrunnlagene måtte derfor utvikles gjennom rettspraksis.¹³⁵

Rettstilstanden på dette området har endret seg radikalt det siste tiåret, da spesielt på bakgrunn av den nye Brussel II-forordningen.

I det følgende vil de ulike jurisdiksjonsgrunnlagene for svenske domstoler i internasjonale barnefordelingssaker behandles. På samme måte som i redegjørelsen for de danske reglene vil det i forbindelse med de ulike jurisdiksjonsgrunnlagene kort kommenteres hvordan de norske reglene ser ut i forhold til de svenske.

Avgrensningen her er den samme som i redegjørelsene for norsk og dansk rett.

¹³⁵ Pålsson 2006 s. 114.

6.2 Den nye Brussel II-forordningen og dens virkning i Sverige

Sverige er, i motsetning til Norge og Danmark, bundet av den nye Brussel II-forordningen. Det er i denne sammenhengen hensiktsmessig å si noe om forordningenes stilling i svensk rett. De forordningene som vedtas av EU gjelder direkte i Sverige. Inkorporering eller transformering er med andre ord ikke nødvendig. Dersom svenske regler sier noe annet enn det som står i en gjeldende forordning, går forordningens regler foran.¹³⁶

På bakgrunn av den store rettskildemessige vekten forordningen har i Sverige, har reglene som har vokst frem i svensk rettspraksis vedrørende disse spørsmålene mistet mye av sin betydning. Forordningen regulerer jurisdiksjon både i barnefordelingssaker som blir tatt opp i forbindelse med foreldrenes skilsmisse samt de som fremmes som selvstendig saker. Forordningen ansees i svensk juridisk teori for å være den viktigste rettskilden i svensk rett per i dag i saker om internasjonal barnefordeling.¹³⁷

Den nye Brussel II-forordningen gir, ifølge artikkel 1, domstolene kompetanse til å fatte avgjørelser i sivilrettslige saker. Bogdan påpeker imidlertid at EU-domstolen i et tilfelle anså at forordningen også gjaldt i forbindelse med omsorgsovertagelse av barn. Etter svensk rett blir omsorgsovertagelser ansett for å være av offentligrettslig natur. EU-domstolen uttalte imidlertid at omsorgsovertagelser er et sivilrettslig spørsmål. Etter felleskapsretten må denne avgjørelsen respekteres av medlemslandene, selv om den i utgangspunktet sier noe annet enn svensk intern rett.¹³⁸ Dette eksemplet illustrerer samspillet mellom EU-retten og svensk rett.

Artikkel 8 til 15 i den nye Brussel II-forordningen inneholder regler om hvilket lands domstol som er kompetente i barnefordelingssaker.

¹³⁶ www.eu-upplysningen.se/Lagar-och-regler/Om-rattsakterna 2010.

¹³⁷ Pålsson 2006 s. 114.

¹³⁸ Bogdan 2008 s. 222.

Innenfor avhandlingens tema er det kun artikkel 8, 9, 12 og 13 som behandles mer inngående da artikkel 10 og 11 omhandler domstolars kompetanse i barnebortførings- og tilbakeholdelsessaker. Jurisdiksjonsreglene i artikkel 8 til 15 inneholder en uttømmende liste av jurisdiksjonsgrunnlag. Forordningen oppstiller hvilket medlemslands domstol som har jurisdiksjon, men ikke hvordan jurisdiksjonsspørsmålene reguleres internt i medlemslandene.¹³⁹

6.2.1 Barnets bosted, jf. forordningens artikkel 8

Artikel 8

Allmän behörighet

- 1. Domstolarna i en medlemsstat skall vara behöriga i mål om föräldraansvar för ett barn som har hemvist i den medlemsstaten vid den tidpunkt då talan väcks.*
- 2. Punkt 1 skall tillämpas med förbehåll för artiklarna 9, 10 och 12.*

Artikkel 8 oppstiller hovedregelen om at domstolene i den staten hvor barnet er bosatt er kompetente (*behöriga*) til å behandle saker om foreldreansvar. Forordningens begrep *föräldraansvar* omfatter mer enn det norske foreldreansvaret. Foreldreansvarsbegrepet er definert i forordningen, og begrepet rommer både de rettigheter og plikter foreldre har for sine barn samt samvær.¹⁴⁰ Det grunnleggende prinsippet i forordningen er at barnets bostedsland (*hemvist*) er det mest passende forumet å avgjøre spørsmål vedrørende barnet. Bakgrunnen for dette er at man mener at domstolene i bostedslandet vil ha de beste forutsetningene for å ta disse avgjørelsene grunnet nærheten til barnet og barnets situasjon. Selve begrepet bosted defineres ikke i forordningen, men skal avgjøres av domstolen i hvert enkelt tilfelle. Domstolen skal i avgjørelsen av hva som ansees som barnets bosted ha forordningens formål som rettesnor.¹⁴¹

¹³⁹ Handledning för tillämpningen av den nya Bryssel II-förordningen s. 12.

¹⁴⁰ Se punkt 1.4.4.

¹⁴¹ Handledning för tillämpningen av den nya Bryssel II-förordningen s. 13.

Det bør bemerkes at bosatt i betydningen her ikke skal baseres på noen nasjonal definisjon av begrepet, men skal være et selvstendig begrep i fellesskapsretten.¹⁴²

Barnets bosted er, som det har kommet frem tidligere, også jurisdiksjonsgrunnlag i norsk rett, jf. barneloven § 82 første ledd bokstav b.

Det grunnleggende prinsippet om barnets bosted som jurisdiksjonsgrunnlag i forordningen innebærer at domstolene i et av medlemslandene kan ha jurisdiksjon i en sak eksempelvis med et barn med amerikansk statsborgerskap. Forutsetningen er at barnet er bosatt i et av medlemslandene.¹⁴³

Tidspunktet for jurisdiksjonsvurderingen fremkommer av ordlyden i artikkel 8, og sammenfaller med den norske og danske regelen om at det er tidspunktet når saken reises som er avgjørende.¹⁴⁴ Når en domstol er kompetent når en sak reises, vedvarer jurisdiksjonen, selv om barnet flytter til en annen medlemsstat under rettssaken. Dette kalles *perpetuatio fori*. Endringer i barnets bosted under rettssaken endrer altså ikke i seg selv kompetansen til domstolen hvor saken først ble reist.¹⁴⁵

I det følgende vil unntakene fra hovedregelen i artikkel 8 omtales. Artikkel 9, 12 og 13 behandles. Artikkel 14 og 15 nevnes avslutningsvis for å gi en fullstendig fremstilling av rettsbildet.

¹⁴² Handledning för tillämpningen av den nya Bryssel II-förordningen s. 13.

¹⁴³ SOU 2004:80 s. 40.

¹⁴⁴ Se punkt 3.4 og 5.3.

¹⁴⁵ Handledning för tillämpningen av den nya Bryssel II-förordningen s. 13.

6.2.2 Fortsatt jurisdiksjon etter flytting, jf. forordningens artikkel 9

Artikkel 9 er et av unntakene fra hovedregelen i artikkel 8. Bestemmelsen kommer kun til anvendelse i de tilfellene hvor et barn flytter fra et EU-land til et annet på en lovlig måte. De viktigste punktene i bestemmelsen er markert i fet skrifttype.

Artikel 9

Fortsatt behørighet där barnet tidigare hade hemvist

1. När ett barn **lagligen flyttar** från en medlemsstat till en annan och förvärvar nytt hemvist där skall, med avvikelse från artikel 8, domstolarna i den medlemsstat där barnet tidigare hade hemvist under en tid av **tre månader** efter flyttningen vara fortsatt behöriga att ta upp en fråga **om ändring av en dom om umgänge** som meddelats i den medlemsstaten innan barnet flyttade, om den som har rätt till umgänge enligt denna dom om umgänge fortfarande har hemvist i den medlemsstat där barnet tidigare hade hemvist.

2. Punkt 1 skall inte tillämpas om den person med rätt till umgänge som avses i punkt 1 har **godtagit att domstolarna i den medlemsstat där barnet har sitt nya hemvist är behöriga** och detta har skett genom att han eller hon har deltagit i förfaranden vid dessa domstolar utan att bestrida deras behørighet.

Hovedlinjene i bestemmelsen går ut på at et medlemslands domstoler har jurisdiksjon i endringssaker om samværsrett i tre måneder etter at barnet har flyttet lovlig fra et land til et annet medlemsland. Dersom parten som har rett til samvær samtykker, kan i stedet domstolen i barnets nye bostedsland behandle endringssaken. Dette unntaket er ment å forenkle domstolsbehandlingen av disse sakene. Ofte vil domstolen som avsa den første samværsaken ha kunnskap om barnet og dets situasjon, og vil enklere og mer effektivt kunne foreta en eventuell endring. Videre er det ansett som hensiktsmessig at foreldrene avtaler hvordan samværsretten skal utøves før barnet flytter, og at man anlegger endringssak i bostedslandet før flytting skjer.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Kvisberg 2009 s. 131.

I Norge har man også regler om fortsatt jurisdiksjon i endringssaker om barnefordeling, jf. barneloven § 82 første ledd bokstav c. Etter norsk rett har man imidlertid ingen tidsfrist for saksanlegg, og bestemmelsen er heller ikke begrenset til å gjelde samvær. Det er tilstrekkelig at barnefordelingsspørsmål vedrørende det aktuelle barnet tidligere er behandlet av norske domstoler.

6.2.3 Avtaler om jurisdiksjon, jf. forordningens artikkel 12

Artikkel 12 er meget omfattende i størrelse, og det ansees som mer hensiktsmessig å gi en redegjørelse for innholdet i stedet for å gjengi bestemmelsen i sin helhet.

Artikkel 12 gir en begrenset adgang til å reise sak ved domstolene i et medlemsland der barnet ikke har bosted. Bestemmelsen kan få anvendelse i to typer saker. En domstol kan få jurisdiksjon i en barnefordelingssak på bakgrunn av foreldrenes skilsmissesak under visse forutsetninger. Relevante forutsetninger er at minst en av ektefellene har foreldreansvaret, at begge partene godtar at domstolen har jurisdiksjon og det er til det beste for barnet at saken behandles i det aktuelle landet.

Den andre typen sak, som oppstiller et unntak fra hovedregelen i artikkel 8, går ut på at jurisdiksjon kan foreligge i et medlemsland som barnet har en nær tilknytning til.

”Nær tilknytning” kan bety at en av de som har foreldreansvar for barnet er bosatt i medlemslandet, eller at barnet selv er statsborger i landet. På samme måte som i den første typen saker må begge partene godkjenne at domstolen har jurisdiksjon, og det må være til det beste for barnet at saken behandles av den alternative domstolen.

Artikkel 12 gir også jurisdiksjon til domstolene i et medlemsland dersom det andre landet tilknyttet barnefordelingssaken ikke har ratifisert Haagkonvensjonen 1996. I denne vurderingen skal barnets beste legges til grunn.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Handledning för tillämpningen av den nya Bryssel II-förordningen s. 17.

I norsk rett har man ikke en tilsvarende regel som åpner for at partene til en viss grad kan avtale hvilket lands domstol som bør behandle barnefordelingssaken.

6.2.4 Jurisdiksjon grunnet barnets opphold, jf. forordningens artikkel 13

Et barns opphold (*närvaro*) i et EU-land kan gi domstolene kompetanse i de tilfellene hvor barnets *hemvist* ikke kan påvises og hvor artikkel 12 ikke kommer til anvendelse. De viktigste punktene i bestemmelsen er markert i fet skrifttype.

Artikel 13

Behörighet grundad på barnets närvaro

1. Om **barnets hemvist inte kan fastställas och behörighet inte kan bestämmas på grundval av artikel 12, skall domstolarna i den medlemsstat där barnet befinner sig vara behöriga.**

2. Punkt 1 äger motsvarande tillämpning på **flyktningbarn och barn som har fördrivits på grund av oroligheter i ursprungslandet.**

Denne bestemmelsen kommer også til anvendelse i de sakene som dreier seg om flyktningbarn eller barn som har blitt fordrevet fra sitt opprinnelsesland på grunn av uroligheter.¹⁴⁸

Etter norsk rett gir barnet eller den saksøktes opphold i Norge kun domstolene jurisdiksjon til å fatte foreløpige avgjørelser i barnefordelingssaken, jf. barneloven § 82 annet ledd. Nødjurisdiksjon kan som nevnt også foreligge i noen tilfeller.

6.2.5 Øvrige relevante bestemmelser i den nye Brussel II-forordningen

Artikkel 15 i forordningen kan få anvendelse i de sakene som ikke omfattes av de allerede nevnte artiklene.

¹⁴⁸ SOU 2004:80 s. 41.

Bestemmelsen gir et EU-lands domstol kompetanse hvis det er til barnets beste eller hvor det med hensyn til sakens opplysning er hensiktsmessig å overføre saken til en annen medlemsstat som barnet har nærmere tilknytning til.

Norske domstoler har også anledning til å i endringssaker overføre en barnefordelingssak til en annen domstol dersom man mener at saken bør avgjøres i det andre landet, jf. barneloven § 82 første ledd bokstav c. Dette er som nevnt kun mulig i de sakene hvor ingen andre jurisdiksjonsgrunnlag etter barneloven § 82 er til stede.

Dersom ingen av medlemsstatenes domstoler i EU-forordningen har kompetanse til å behandle saken skal kompetansen bestemmes ut ifra statens interne jurisdiksjonsbestemmelser jf. forordningens artikkel 14. Dette er betegnet som en “restkompetanse” i henhold til nasjonal lovgivning.¹⁴⁹

I det følgende vil det gjøres rede for de reglene i svensk rett som utgjør denne “restkompetansen.”

6.3 Jurisdiksjon etter lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL)¹⁵⁰

I den svenske offentlige utredningen “*Föräldraansvar och åtgärder till skydd för barn i internationella situationer – 1996 års Haagkonvention m.m.*” bemerkes det at det fortsatt finnes et visst rom for IÄL i barnefordelingssaker av internasjonal karakter ved siden av Brussel II-forordningen og Haagkonvensjonen 1996, etter at Sverige tiltrer den sistnevnte.¹⁵¹

¹⁴⁹ SOU 2004:80 s. 42.

¹⁵⁰ Lag (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL).

¹⁵¹ SOU 2005:111 s. 308.

Det påpekes imidlertid at:

“De svenska allmänna, eller autonoma, bestämmelserna gäller då några konventionsbundna bestämmelser inte är tillämpliga.”¹⁵²

Det er altså kun i de tilfellene som ikke omfattes av andre konvensjonsbaserte bestemmelser at svensk intern rett kommer til anvendelse. I den aktuelle bestemmelsen i IÄL, 3:6, er det imidlertid, som i Den nordiske familierettskonvensjonen, kun i de tilfellene hvor foreldrene til et barn har vært gift, at domstolene har kompetanse til å behandle barnefordelingssaken. Dersom svenske domstoler er kompetente i forhold til skilsmisssaken, vil de også være det i spørsmål vedrørende barnefordeling. Bestemmelsen lyder som følger:

6 § Frågor angående vårnaden om och underhåll till barn få upptagas i äktenskapsmål. Om barnet vistas här i riket skola sådana frågor alltid prövas enligt svensk lag. Lag (1973:942).

Som det fremkommer av bestemmelsen er det tilstrekkelig at barnet *vistas*, altså har opphold i Sverige. Det foreligger ikke et krav om at barnets tilknytning er av karakteren bosted for at jurisdiksjon kan foreligge.

Bestemmelsen sier ingenting om hva løsningen skal være i de tilfellene hvor barnefordelingssaker oppstår utenfor et ekteskap, eller de tilfellene hvor barnet verken oppholder seg eller har bosted i Sverige. Bestemmelsen har vært beskrevet i juridisk teori som “*både ensidig og ufullständig*.”¹⁵³

¹⁵² SOU 2005:111 s. 89.

¹⁵³ Bogdan 2008 s. 219.

Sammenlignet med saker i Sverige uten internasjonalt innslag, hvor domstolene alltid *ex officio*¹⁵⁴ skal ta stilling til barnefordeling i forbindelse med skilsmisssak, går ikke reglene i IÄL like langt.¹⁵⁵ Bestemmelsen forplikter ikke domstolen til å behandle barnefordelingssaken, men kompetansen avhenger av om det foreligger et praktisk behov for å få saken avklart.¹⁵⁶

Norske domstolars kompetanse til å behandle en internasjonal barnefordelingssak sammen med en skilsmisssak bestemmes som nevnt av barneloven § 82.

6.4 Jurisdiksjon i barnefordelingssaker hvor foreldrene ikke har vært gift, og hvor den nye Brussel II-forordningen ikke kommer til anvendelse

Innledningsvis ble det nevnt at det ikke fantes skrevne rettsregler for de barnefordelingssakene hvor foreldrene ikke hadde vært gift før den nye Brussel II-forordningen trådte i kraft. I det følgende gjennomgås de ulike jurisdiksjonsgrunnlagene som ble etablert gjennom den rikholdige rettspraksisen på området.

6.4.1 Barnets bosted

Den primære og viktigste regelen som vokste frem i den omfattende rettspraksisen, var at svenske domstoler var kompetente dersom barnet var *hemvist* i Sverige. Regelen gjelder uavhengig av barnets og foreldrenes statsborgerskap, og uavhengig om foreldrene til barnet ikke har noen særskilt tilknytning til Sverige.¹⁵⁷ Det foreligger et stort antall rettsavgjørelser i Sverige som slår fast at det er et barns bosted som er avgjørende for om svenske domstoler har kompetanse til å ta saken til behandling eller ikke.

¹⁵⁴ Innebærer at domstolen skal utføre noe på eget initiativ.

¹⁵⁵ Jänterä-Jareborg 1996 s. 220.

¹⁵⁶ Bogdan 2008 s. 223.

¹⁵⁷ Pålsson 2006 s. 122.

Pålsson påpeker at denne rettspraksisen mistet mye av sin rettskildeverdi etter at den nye Brussel II-forordningen trådte i kraft. Pålsson bemerker også at forordningens hovedregel om jurisdiksjon for domstolene i barnets bostedsland vil erstatte den svenske rettspraksisbaserte regel om jurisdiksjon på grunnlag av barnets bosted.¹⁵⁸ Han begrunner dette med at bestemmelsen i forordningen gir kompetanse til svenske domstoler i alle tilfeller hvor barnet har bosted i landet, selv om andre elementer i saken peker på en eller flere stater utenfor kretsen av forordningens medlemsstater.

Pålsson uttaler at det ikke er selvsagt at denne omfattende rettspraksisen som opprinnelig skisserte opp reglene for hva som ansees som et barns bosted nå kan anvendes når man skal avgjøre barnets bosted etter den nye Brussel II-forordningen. Som nevnt er det også slik EU vil at begrepet skal tolkes, altså uavhengig av hvordan bostedsbegrepet benyttes i intern rett.¹⁵⁹

6.4.2 Foreldreansvarsinnehaverens bosted

Barnets og foreldreansvarsinnehaverens bosted vil i de fleste tilfeller være sammenfallende. Det kan imidlertid tenkes at barnet bor i et annet land. Jurisdiksjon kan fortsatt tenkes å foreligge i de tilfelle hvor foreldreansvarsinnehaveren har bosted i Sverige. I Högsta domstolens avgjørelse inntatt i NJA 1988 s. 538 uttales det:

“Även i fall då barnet har hemvist i annan stat men vårdnadshavaren har hemvist här föreligger emellertid en sådan anknytning till Sverige och ett sådant intresse av att frågan kan avgöras genom en här i landet verkställbar dom att svensk domstol bör anses behörig att pröva en talan om överflyttande av vårdnaden, i allt fall om en dom i saken meddelad i barnets hemvistland ej skulle erkännas eller vara verkställbar i Sverige.”

I dommen legges det vekt på at en avgjørelse i saken i barnets bostedsland ikke ville bli anerkjent eller kunne fullbyrdes i Sverige.

¹⁵⁸ Pålsson 2006 s. 123.

¹⁵⁹ Se punkt 6.2.1.

Högsta domstolen begrunner jurisdiksjon i denne saken med at man må unngå at det oppstår juridiske vakuum i denne type saker. Denne regelen er ikke inntatt i lovforslaget til en ny lov om *internationella föräldraansvarsfrågor*. Årsaken til dette er ikke nærmere begrunnet.¹⁶⁰

Dette jurisdiksjonsgrunnlaget har fellestrekk med den norske regelen som gir jurisdiksjon til norske domstoler dersom saksøkte er bosatt i landet, uavhengig av om barnet er det, jf. barneloven § 82 første ledd bokstav a.

6.4.3 Nødjurisdiksjon

Det finnes ingen uttalte rettsregler som oppstiller en nødkompetanse i intern svensk rett.

Ifølge Pålsson eksisterer det imidlertid en nødkompetanse for svenske domstoler i internasjonale barnefordelingssaker i visse tilfeller, slik som i norsk rett. Nødkompetansen vil supplere de øvrige jurisdiksjonsreglene hva gjelder barnefordelingssaker. Pålsson påpeker at denne nødkompetansen må utøves med forbehold av hva som følger av den nye Brussel II-forordningen.¹⁶¹ Bestemmelsen i forordningen om hastejurisdiksjon, jf. artikkel 20, kan nevnes her. Artikkel 20 kan medføre at den medlemsstaten som barnet oppholder seg i får jurisdiksjon i barnefordelingssaken.

6.5 Rettsvalg

I svensk intern rett kommer det frem av den tidligere omtalte IÄL 3:6 at barnefordelingssaker som behandles i forbindelse med en skilsmisssak skal løses etter svensk rett. Dette gjelder i de tilfellene hvor barnet har opphold i Sverige (*vistas*). Det er etter dette ikke et krav om at barnet må ha bosted i Sverige for at svenske domstoler kan behandle saken.

¹⁶⁰ Kvisberg 2009 s. 125.

¹⁶¹ Pålsson 2006 s. 131.

Kvisberg påpeker at det i svensk juridisk teori er antatt at denne rettsvalgsregelen også kan anvendes i de tilfellene hvor barnet ikke selv oppholder seg i Sverige, dersom foreldrene eksempelvis er svenske statsborgere. Kvisberg påpeker videre at det i teorien hevdes at dette prinsippet også skal legges til grunn i selvstendige barnefordelingssaker.¹⁶²

Den nye Brussel II-forordningen regulerer ikke rettsvalg. Det bemerkes at Haagkonvensjonen 1996 har regler om rettsvalg, og at rettsvalgsspørsmål mellom medlemsstatene i forordningen vil reguleres av disse når EUs medlemsstater ratifiserer konvensjonen.¹⁶³

6.6 Litispens

I forbindelse med barnefordelingssaker har den nye Brussel II-forordningen en bestemmelse om litispens i artikkel 19. Bestemmelsen går blant annet ut på at en barnefordelingssak om samme tema, som bringes inn for domstoler i forskjellige medlemsstater skal, før det er fastslått jurisdiksjon hos domstolen hvor saken først ble reist, utsettes av den andre domstolen. Saken utsettes til jurisdiksjonsspørsmålet er avgjort hos domstolen hvor saken først ble reist. Dersom den første domstolen blir funnet kompetent til å behandle saken, skal den andre domstolen avvise saken på egen initiativ.

Avslutningsvis nevnes det to eksempler på internasjonale barnefordelingssaker.

Eksemplene er hentet fra den nevnte offentlige utredningen SOU 2005:111. Det er forutsatt at de involverte landene har ratifisert Haagkonvensjonen 1996.

Eksempel 1

Et par har felles foreldreansvar for sitt barn, og har bosted i Sverige. Barnets far flytter til Tyskland, og barnets mor reiser sak for å få foreldreansvaret alene for en svensk domstol. Barnets far bestrider kravet, og krever å få hele foreldreansvaret overført til seg.

¹⁶² Kvisberg 2009 s. 179.

¹⁶³ Handledning för tillämpningen av den nya Bryssel II-förordningen s. 57.

Spørsmål om foreldreansvar er en *civilrättsliga fråga*, jf. den nye Brussel II-forordningens artikkel 1, og saken faller innenfor området forordningen regulerer.

Ettersom barnet har bosted i Sverige har den svenske domstolen jurisdiksjon i saken.

Retten avgjør at faren skal ha foreldreansvaret for barnet og at barnet skal ha rett til samvær med moren. Retten må deretter utstede et sertifikat om samvær, hvorpå samværsretten, og et eventuelt brudd på denne, umiddelbart kan håndheves i de andre medlemsstatene.

Dersom faren nekter å hjelpe barnet med å utøve samvær med moren, er den svenske avgjørelsen umiddelbart tvangsgrunnlag i Tyskland.

Eksempel 2

Dersom far i eksempelet over i stedet hadde flyttet til Australia, kunne barnets mor fortsatt reist sak for en svensk domstol for å få foreldreansvaret alene. Dette kunne hun fordi barnet var bosatt i Sverige hvor den nye Brussel II-forordningen gjelder som svensk rett. Faren bestrider kravet også i dette eksemplet, og den svenske domstolen kom til samme resultat som i avgjørelsen i eksempel 1. Den svenske avgjørelsen kan i dette tilfellet ikke umiddelbart håndheves i Australia etter den nye Brussel II-forordningen, da spørsmål om anerkjennelse og fullbyrdelse bare kommer til anvendelse for medlemsstatene i EU (unntatt Danmark), og Australia som kjent ikke er medlem av EU. Men siden Australia som eksempelet forutsetter, har ratifisert Haagkonvensjonen 1996, vil den svenske avgjørelsen anerkjennes i Australia da dette følger av konvensjonen. Dersom faren ikke samarbeider om å gjennomføre morens samværsrett, kan mor derfor kreve fullbyrdelse av samværet i Australia etter Haagkonvensjonen 1996. Dette eksemplet viser samspillet mellom den nye Brussel II-forordningen og Haagkonvensjonen 1996 ved at jurisdiksjonen i barnefordelingssaken ble bestemt av forordningen mens anerkjennelse og fullbyrdelse av avgjørelsen ble bestemt av konvensjonen.

Som disse eksemplene illustrerer vil det i teorien bli enklere å effektivere internasjonale barnefordelingssaker i Sverige etter at Haagkonvensjonen 1996 ratifiseres.

Kvisberg bemerker at når konvensjonen blir ratifisert av Sverige vil den sammen med den nye Brussel II-forordningen gi jurisdiksjon over alle barn som bor i Sverige.¹⁶⁴

¹⁶⁴ Kvisberg 2009 s. 121.

7 Avsluttende bemerkninger

Avhandlingen har redegjort for reglene om når skandinaviske domstoler har jurisdiksjon i internasjonale barnefordelingssaker.

Gjennomgangen av jurisdiksjonsreglene viser at dette er et rettsområde med mange regelsett som delvis griper inn i hverandre. Alle de skandinaviske landene har nasjonale bestemmelser om når landets domstoler har jurisdiksjon i barnefordelingssaker med tilknytning til utlandet. Det har også vokst frem flere internasjonale konvensjoner vedrørende temaet og i Sverige er det en forordning fra EU som er den dominerende rettskilden på området. Fellesnevneren for de nasjonale og internasjonale reglene er at fokuset på hva som er barnets beste står i sentrum.

Barnets bosted er per i dag det prinsipale jurisdiksjonsgrunnlaget. Når de skandinaviske landene ratifiserer Haagkonvensjonen 1996 vil dette jurisdiksjonsgrunnlaget stadfestes i enda større grad som den store hovedregelen.

Hensynet til barnets beste taler for å ha enkle, lett gjennomførbare rettsregler på barnefordelingsområdet. Prosessøkonomiske hensyn taler for å ha klare regler. Det har vært utfordrende å finne nyere rettspraksis hvor jurisdiksjon har vært tvistegjenstand. Dette kan være en indikasjon på at det sannsynligvis ikke er så vanskelig å avgjøre hvilket land som er kompetent til å behandle internasjonale barnefordelingssaker etter dagens regler.

Ting kan imidlertid tyde på at reglene på rettsområdet har endret seg fortere enn rettsoppfatninger har rukket å sette seg. Den sene ratifiseringen av Haagkonvensjonen 1996 er et eksempel på dette.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet gir i Prop. 1 S (2010–2011) for budsjettåret 2011 signaler om at en ratifikasjon av Haagkonvensjonen 1996 i Norge kan være nært forestående.¹⁶⁵

I denne proposisjon til Stortinget uttales det at:

*“Regjeringa har som mål å auke vernet av barn og styrkje rettar til foreldre i internasjonale saker om foreldreansvar og tiltak for vern av barn. Stadig fleire barn og foreldre har forankring i fleire land på grunn av global mobilitet. Regjeringa vil derfor leggje til rette for gjennomføring av Haagkonvensjonen 1996 om foreldreansvar og tiltak for vern av barn.”*¹⁶⁶

Jurisdiksjonsreglene i barnefordelingssaker hvor partene har tilknytning til utlandet er i stadig endring. Det gjenstår å se hvordan rettsbildet i internasjonale barnefordelingssaker blir seende ut dersom, og eventuelt når de skandinaviske landene ratifiserer Haagkonvensjonen 1996.

¹⁶⁵ Prop. S er proposisjoner fra regjeringen som inneholder forslag til stortingsvedtak, som for eksempel forslag til vedtak om statsbudsjettet eller samtykke til inngåelse av internasjonale avtaler.

¹⁶⁶ Innstilling fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet av 17. september 2010, godkjent i statsråd samme dag. (Regjeringa Stoltenberg II).

Kilder

Lover og konvensjoner

Norge

1915	Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven).
1931	Lov 19. juni 1931 nr. 2 til gjennomførelse av konvensjon av 6. februar 1931 mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige inneholdende internasjonal-privatrettslige bestemmelser om ekteskap, adopsjon og vergemål med sluttprotokoll.
1977	Lov 10. juni 1977 nr. 71 om anerkjennelse og fullbyrding av nordiske dommer på privatrettens område.
1981	Lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barnelova).
1988	Lov 8. juli 1988 nr. 72 om anerkjennelse og fullbyrding av utenlandske avgjørelser om foreldreansvar m v og om tilbakelevering av barn (barnebortføringsloven).
1991	Lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap (ekteskapsloven).
1999	Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).
2003	Lov 20. juni 2003 nr. 40 (i kraft 1. april 2004, etter res. 20. juni 2003 nr. 728).
2005	Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).

Danmark

Lov nr. 793 af 27. november 1990 om international fuldbyrdelse af forældremyndighedsafgørelser m.v. (internationale børnebortførelser).

Lov nr. 387 af 14. juni 1995 (Lov om forældremyndighed og samvær).

Lov nr. 434 af 8. maj 2006 om Haagerbørnebeskyttelseskonventionen.

Lov nr. 499 af 6. juni 2007 (Forældreansvarsloven).

Lov nr. 1053 af 29. oktober 2009 (Retsplejeloven).

Sverige

Lag (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL).

Föräldrabalk (1949:381).

Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform.

Lag (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn.

EU

Council Regulation (EC) No 1347/2000 of 29 May 2000 on the jurisdiction, recognition and enforcement of judgements in matrimonial matters and in matters of parental responsibility for joint children.

Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000.

Council Decision 2008/431/EC of 5 June 2008 authorising certain Member States to ratify, or accede to, in the interests of the European Community, the 1996 Hague Convention on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Cooperation in respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children and authorising certain Member States to make a declaration on the application of the relevant internal rules of Community law.

Internasjonale konvensjoner

Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) av 4. november 1950.

Europeisk konvensjon av 20. mai 1980 om anerkjennelse og fullbyrding av avgjørelser om foreldreansvar og om gjenopprettelse av foreldreansvar.

Konvensjon av 25. oktober 1980 om de sivile sider ved internasjonal barnebortføring

FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989.

Haagkonvensjonen 19. oktober 1996 om jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse, fullbyrding og samarbeid når det gjelder foreldreansvar og tiltak for beskyttelse av barn.

Offentlige dokumenter

Norge

NOU 1977: 35 Lov om barn og foreldre

NOU 2001: 32 Bind B Rett på sak

NOU 2004: 16 Vergemål

NOU 2008: 9 Med barnet i fokus

Rundskriv G-136/91: Europarådskonvensjonen og Haagkonvensjonen om barnebortføring. Om anerkjennelse og fullbyrding av utenlandske avgjørelser om foreldreansvar m.v. og om de sivile sider ved internasjonal barnebortføring.

Rundskriv Q-02/2007: Forskrift om mekling etter ekteskapsloven og barneloven.

Danmark

Betænkning nr. 1467/2005 om Haagerbørnebeskyttelseskonventionen, der blev afgivet af Haag 96-udvalget.

BEK nr 1071 af 06/09/2007 Bekendtgørelse om forældremyndighed, barnets bopæl og samvær m.v.

VEJ nr 9868 af 06/09/2007 Vejledning om international kompetence i sager om forældremyndighed, barnets bopæl, samvær m.v.

Sverige

SOU 2004:80 Kompletterande bestämmelser till den nya Bryssel II-förordningen.

SOU 2005:111 Föräldraansvar och åtgärder till skydd för barn i internationella situationer - 1996 års Haagkonvention m.m.

EU

Handledning för tillämpningen av den nya Bryssel II-förordningen, 2005.

Rettsavgjørelser

Norge

Agder lagmannsretts kjennelse av 9. oktober 2006

Rt. 1960 s. 188

Rt. 1979 s. 368

Rt. 1983 s. 251

Rt. 1993 s. 1144

Rt. 2005 s. 1345

Rt. 2006 s. 1702

Rt. 2008 s. 1150

Danmark

Ø.L.K. 4. januar 2008 i kære 16. afd. nr. B-2666-07

Ø.L.K. 14. mai 2008 i kære 13. afd. nr. B-1075-08

Ø.L.D. 14. november 2008 i anke 21. afd. nr. B-2051-08

Sverige

NJA 1988 s. 538

Bøker

Backer, Inge Lorange *Barneloven: lov 8. April 1981 nr. 7*. 1. utgave. Oslo, 1982.

Backer, Inge Lorange *Barneloven. Kommentartutgave: lov 8. April 1981 nr. 7 om barn og foreldre*. 2. utgave. Oslo, 2008.

Bogdan, Michael *Svensk internationell privat och processrätt*. 7. utgave. Stockholm, 2008.

Christensen, Stine Krone *Forældreansvarsloven med kommentarer*. 1. utgave. København, 2009.

Danielsen, Svend *Nordisk børneret II*. 1. utgave. København, 2003.

Hedlund, Mary-Ann (red.) *Barnerett- i et internasjonalt perspektiv*. 1. utgave. Bergen, 2008.

Holgersen, Gudrun og Marianne Tellefsen *Barnet og loven*. 3. utgave. Oslo, 2003.

Hov, Jo *Rettergang III*. 1. utgave. Oslo, 2007.

Jänterä-Jareborg, Maarit *Svensk domstol och utländsk rätt*. 1. utgave. Uppsala, 1997.

Kvisberg, Torunn Elise *Internasjonale barnefordelingssaker. Internasjonal barnebortføring*. 1. utgave. Oslo, 2009.

Lødrup, Peter og Tone Sverdrup *Familieretten*. 5. utgave. Oslo, 2004.

Lødrup, Peter og Lucy Smith *Barn og foreldre*. 7. utgave. Oslo, 2006.

Pålsson, Lennart *Svensk rättspraxis i internationell familje- och arvsrätt*. 2. utgave. Stockholm, 2006.

Schei, Tore mfl. *Twisteloven, kommentarutgave*. 1. utgave. Oslo, 2007.

Skjørten, Kristin *Samlivsbrudd og barnefordeling*. 1. utgave. Oslo, 2005.

Thue, Helge J *Internasjonal privatrett*. 1. utgave. Oslo, 2002.

Örtenhed, Kristina *Bosättningsanknytningar i gränsöverskridande familjerättsförhållanden*. 1. utgave. Uppsala, 2006.

Artikler

Backer, Inge Lorange *Hvor bor vi?* Festschrift til Helge J Thue. Oslo, 2007.

SSB, *Høy innvandring og utvandring i 2009*. Oslo, 2010.

Andre kilder

Statistisk Årbok 1963.

Statistisk Årbok 2009.

Nettsteder

www.barnebortføring.no	Regjeringens informasjonsportal om barnebortføring
www.ceflonline.net	Hjemmesiden til Commission on European Family Law
www.ec.europa.eu	Hjemmesiden til Europakommisjonen
www.europa.eu	Hjemmesiden til EU
www.eu-upplysningen.se	Svenske regjeringens informasjonsportal om EU
www.familiestyrelsen.dk	Hjemmesiden til en del av det danske Justisdepartementet
www.hcch.net	Hjemmesiden til Haagkonferansen
www.lagen.nu	Svenske lover og dommer online
www.lovdata.no	Norske lover og dommer online
www.regeringen.se	Hjemmesiden til den svenske regjeringen
www.regjeringen.no	Hjemmesiden til den norske regjeringen
www.retsinformation.dk	Danske lover online
www.rechtsdata.no	Gyldendahl rettsdata- Norsk lovkommentar
www.snl.no	Store norske leksikon online
www.sprakrad.no	Rettskriving og ordlister
www.ssb.no	Statistisk sentralbyrå
www.tradusa.se/lexicon	Skandinavisk oversettelse online
www.wikipedia.no/dk/se	Oppslagsverk

